

พื้นที่พรมแดนแม่น้ำแม่กับความสัมพันธ์ชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง-คนเมือง

รายงานการวิจัยภายใต้โครงการ

“อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย”

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ขวัญชีวัน บัวแดง

พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยกับความสัมพันธ์ชาติพันธุ์
กะเหรี่ยง-คนเมือง

รายงานการวิจัยภายใต้โครงการ

“อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย”

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ขวัญชีวัน บัวแดง

คำนำผู้วิจัย

รายงานฉบับนี้เป็นผลจากการดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง “พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยกับความสัมพันธ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง-คนเมือง” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทยภาคเหนือ” ซึ่งมี ศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ เป็นหัวหน้าแผนงาน และได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ให้ดำเนินการเป็นเวลา 3 ปี ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2545-30 กันยายน 2548 โครงการวิจัยนี้เลือกพื้นที่พรมแดนที่มีแม่น้ำเมยไหลผ่าน เฉพาะบริเวณอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ซึ่งติดกับรัฐกะเหรี่ยง ในเขตประเทศพม่า โดยดูพัฒนาการของพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากข้อมูลเท่าที่รวบรวมได้ เริ่มตั้งแต่ครั้งที่อังกฤษเข้ามาครอบครองตอนล่างของประเทศพม่า นอกจากจะได้ข้อมูลจากการค้นคว้าจากเอกสารแล้ว ยังได้สัมภาษณ์ผู้รู้และผู้เกี่ยวข้อง ร่วมสังเกตในกิจกรรมและพิธีกรรมในพื้นที่ และสำรวจข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคมแบบกว้าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้าน แม่หละไทย แม่หละยาง แม่หละคี แม่หละโพคี ท่าสองยาง และศูนย์อพยพแม่หละ

โครงการวิจัยโครงการนี้เป็นโครงการที่ให้ประสบการณ์และความรู้ใหม่แก่ผู้วิจัย เนื่องจากพื้นที่ที่เลือกเป็นพื้นที่พรมแดนของรัฐที่แตกต่างจากชุมชนกะเหรี่ยงบนพื้นที่สูงที่ผู้วิจัยเคยศึกษามาก่อนหน้านี้ ในขณะที่ผู้คนในพื้นที่ที่เคยศึกษามีความสัมพันธ์กับรัฐไทยโดยตรงเพียงรัฐเดียว พื้นที่ในโครงการนี้เป็นพื้นที่ที่ผู้คนต้องเกี่ยวข้องกับรัฐหลายรัฐ เป็นพื้นที่ของการต่อสู้ ต้อรอง และเผชิญกับปัญหารุนแรงแบบที่ผู้วิจัยไม่เคยพบในพื้นที่ที่เคยศึกษามาแต่เดิม ในขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนเมืองและกะเหรี่ยงเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจมากพื้นที่หนึ่ง ประสบการณ์และความรู้ใหม่ที่ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดลงในรายงานฉบับนี้ จะเป็นไปไม่ได้เลยถ้าปราศจากการสนับสนุนของศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ ทั้งในเรื่องของการชักชวนให้มาร่วมโครงการ และจัดเวทีแลกเปลี่ยน ให้ความเห็นต่อผลงานของผู้วิจัยอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจึงใคร่ขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง

การเก็บข้อมูลเป็นหัวใจหลักของการทำงานวิจัย และถ้าหากปราศจากซึ่งผู้ช่วยวิจัย ข้อมูลและความเข้าใจที่ได้คงจะ“เบาบาง” และ “ผิวเผิน” กว่านี้มาก ผู้วิจัยจึงใคร่ขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัยที่ช่วยงานเก็บข้อมูลและการจัดทำรายงานอย่างเอาใจจริงเอาใจทั้งสามคน ได้แก่ คุณนิธินันท์ การพร้อม คุณจักรคำ มาตุทาพูน และคุณบัวชุม ทองบือ และขอขอบคุณ คุณเปรมพร ชันติแก้ว และคุณหม่อเตเว ศิริสุธาธิ์ ที่ช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลในพื้นที่อย่างกระตือรือร้น

ขวัญชีวัน บัวแดง

บทคัดย่อ

บทคัดย่อ

รายงานฉบับนี้เป็นผลจากการดำเนินโครงการวิจัยในพื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยซึ่งทางฝั่งไทยเป็นบริเวณอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ฝั่งพม่าเป็นรัฐกะเหรี่ยง ในระยะเวลาสามปี (2545-2548) โดยใช้วิธีการค้นคว้าเอกสาร สัมภาษณ์ผู้รู้ ร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมและพิธีกรรม ติดตามข่าวสาร และพูดคุยสอบถามผู้คนในพื้นที่ และสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมทั่วไปในหมู่บ้านแม่หละไทย แม่หละยาง แม่หละคี แม่หละโพคี บ้านท่าสองยาง และศูนย์อพยพแม่หละ งานวิจัยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มอำนาจและผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บริเวณพรมแดนแม่น้ำเมย ที่มีการปรับเปลี่ยนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน งานวิจัยสนใจว่าแต่ละกลุ่มในท่ามกลางความสัมพันธ์นั้นมีความพยายามที่จะควบคุม ชั่งชั่ง ตอรอง หรือได้ตอบซึ่งกันและกันอย่างไร

จากการศึกษาได้ข้อสรุปที่สำคัญว่า ผู้คนในบริเวณพรมแดน ทั้งคนเมืองที่โยกย้ายเข้ามา และคนกะเหรี่ยงที่อยู่แต่เดิม มีความสัมพันธ์ทางการค้าและทางสังคมและวัฒนธรรมกันมาเป็นเวลายาวนาน การสถาปนาแม่น้ำเมยเป็นเส้นกันเขตแดนเกิดขึ้นในภายหลัง เป็นการกำหนดตามอุดมการณ์ของการปกป้องอธิปไตยและการบริหารดินแดนของรัฐบาลสมัยใหม่ ความพยายามของรัฐบาลที่จะควบคุมความเคลื่อนไหวของคนและสิ่งของข้ามแดนนั้นดูจะได้ผลน้อย เพราะช่องทางการค้านอกกระบบมีอยู่มากบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคมและการต่อรองระหว่างผู้คน กลุ่มอำนาจทั้งต่างประเทศ ในประเทศและท้องถิ่น นโยบายของรัฐเองบางช่วงเอื้อต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ชายแดนของกลุ่มอำนาจบางกลุ่ม นโยบายอาจไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติเนื่องจากไม่สอดคล้องกับความสัมพันธ์และความเป็นจริงในพื้นที่ หน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานในพื้นที่ไม่มีเอกภาพในการปฏิบัติ ทำให้มีช่องทางสำหรับคนและสินค้า ”นอกระบบ” อยู่เสมอ

แม่น้ำเมยทำหน้าที่เส้นแบ่งเขตของความเป็นชาติน้อยมาก พรมแดนแม่น้ำเมยแท้จริงครอบคลุมสองฝั่งเมย และมีขอบเขตอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้สร้างอัตลักษณ์ของความเป็นคนบริเวณแม่น้ำเมย ที่ทั้งหาประโยชน์และปกป้องผลประโยชน์ของพื้นที่พรมแดน ขอบเขตนี้อาจจะเป็นขอบเขตที่มองไม่เห็น แต่จะรู้สึกได้เมื่อคนภายนอกเข้าไป ความไม่ไว้วางใจคนภายนอก เป็นเส้นแบ่งอย่างหนึ่งระหว่างคนภายในพรมแดนแม่น้ำเมยกับคนที่อยู่นอกพรมแดน อีกทั้งกันไม่ให้ ”คนแปลกหน้า” เข้าไปหาผลประโยชน์อย่างง่าย ๆ ในพื้นที่แห่งนี้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เห็นได้ชัดในการแต่งกาย อาหาร ฯลฯ แต่อัตลักษณ์ของความเป็นคนในพื้นที่พรมแดนจะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์ที่จะมีผลกระทบต่องานชีวิตและทรัพย์สิน การประท้วงนโยบายการโยกย้ายผู้อพยพมาอยู่ในพื้นที่พรมแดน การประท้วงการกระทำที่ไม่ถูกต้องของเจ้าหน้าที่รัฐ

การเรียกร้องให้องค์กรระหว่างประเทศมาดูแลปัญหาความขัดแย้งฯลฯ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการต่อรองและตอบโต้กับความพยายามควบคุมพื้นที่ของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ อย่างไม่สิ้นสุด

Abstract

This report is the result of the research project carried out during 2002-2005. The study area is at the Thai-Burma frontier which covers Tha Song Yang District of Tak Province on the east of Moei River and the Karen State on the west of the River. Research methods include document research, in depth interview with, participant observation in activities and ceremonies, informal talk with peoples and informants in the area and a simple socio-economic survey of households in five villages: Mae La Thai, Mae La Yang, Mae La Khi, Mae La Pho Khi and Tha Song Yang. The aim of the research is to explore the social, economic and cultural relationships between people, politic and interest groups and the states in the area. The attention is paid on how they contest, negotiate and response to each other's attempt to control and make use of the frontier opportunities.

The study found that 'Khon Muang' has moved into this frontier area longer than 100 years ago. The relationship between Khon Muang and Karen, who is the indigenous inhabitants, has been long developed in the economic, social and cultural areas. Moei has been designed to be an international boundary to divide land and people and put them under two states. But the situation along the frontier is complicated so that Moei could not carry out its duty as expected. In contrast, Moei facilitates the border crossing of people and goods based on long developed relationship between peoples. Negotiation between many parties in the area and between the states and the international power does facilitate the flow of goods and people across Moei.

The boundary of the frontier is not Moei but the invisible and flexible boundary encompass the relationships between peoples and groups in the frontier area including their network. This boundary enables frontier peoples to continue their lives and business across the border and to protect their areas from the exploitation of the powerful outsiders. The cultural identity of this frontier area is clear as cultural practices i.e. dressing, food, ceremonies, are different from those in other places. The frontier identity however is expressed when people feel that they were more exploited than to gain from an imposed project or they were just too much oppressed. Rallies against the resettlement of the Hmong refugee in the area, a letter requesting the UNHCR to look into the case of the murder of Karen refugee are just examples of the expression of the unity and the frontier identity and the continuation of the people struggle.

สารบัญเรื่อง

	หน้า
คำนำผู้วิจัย	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
สารบัญเรื่อง	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1: บทนำ	1
1.1 "กะเหรี่ยง" และ "คนเมือง"	1
1.2 "พรมแดน" แม่น้ำเมย และคำถามการวิจัย	5
1.3 งานชายแดนศึกษา	5
1.4 วัตถุประสงค์ของโครงการ	7
1.5 โครงร่างรายงาน	13
บทที่ 2: พัฒนาการความสัมพันธ์ทางอำนาจพื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมย	15
2.1 พื้นที่พรมแดนในยุคก่อนและยุคอาณานิคม	18
2.2 พื้นที่พรมแดนกับการสถาปนา "รัฐกันชน"	29
2.3 การแตกตัวของรัฐกันชนและการควบคุมชายแดน	35
2.4 บทสรุป	42
บทที่ 3: คนเมือง-กะเหรี่ยงบริเวณแม่น้ำเมย	44
3.1 การตั้งถิ่นฐานและการทำมาหากิน	45
3.2 ความสัมพันธ์เครือญาติและการแต่งงาน	53
3.3 ชีวิตทางศาสนา และ วัฒนธรรม	54
ความเชื่อและกิจกรรมทางศาสนา	54
การใช้ภาษา	65
3.4 การจำแนกชาติพันธุ์	65
3.5 บทสรุป	69
บทที่ 4: การค้าข้ามฝั่งเมย	72
4.1 การค้าวัว	73
4.2 การสัมปทานและค้าไม้	77

4.3 การค้าแรงงาน	80
4.4 การค้าสินค้าอุปโภคบริโภคและผลผลิตจากป่า	84
4.5 บทสรุป	86
บทที่ 5: ศูนย์อพยพ: “พื้นที่พักพิงชั่วคราว” ?	88
5.1 ความเป็นมาของศูนย์อพยพฯ และศูนย์แม่หละ	89
ความเป็นมาของศูนย์แม่หละ	89
ขนาดและที่ตั้งของศูนย์ฯ แม่หละ	90
การสนับสนุนขององค์กรเอกชนและการบริหารงานในค่าย	93
5.2 คนและชีวิตในศูนย์ฯ	95
5.3 ความสัมพันธ์กับชุมชนนอกศูนย์ฯ	104
5.4 บทสรุป	106
บทที่ 6: บทส่งท้าย	108
พื้นที่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม	109
บทสรุป: อัตลักษณ์และเส้นกันพรมแดนแม่น้ำเมย	110
เอกสารอ้างอิง	112
ภาคผนวก	116
ภาคผนวกที่ 1 ผลการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในหมู่บ้านศึกษา	116
ภาคผนวกที่ 2 กองกำลังติดอาวุธที่ทำสัญญาหยุดยิงกับรัฐบาลพม่า	121
ภาคผนวกที่ 3 องค์กรให้ความช่วยเหลือผู้หนีภัยจากการสู้รบ	123

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 จำนวนสัตว์ที่ส่งจากเชียงใหม่ไปมาะละแหม่ง	25
ตารางที่ 2 ศูนย์อพยพบริเวณริมน้ำเมยในปี 2538	89
ตารางที่ 3 ปริมาณอาหารที่สนับสนุนผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพทั้งหมดในประเทศไทยรายเดือน	93
ตารางที่ 4 ปริมาณอาหารที่สนับสนุนผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพรายบุคคลต่อเดือน	93
ตารางที่ 5 อาชีพเดิมของผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพแม่หละ	97

บทที่ 1

บทนำ

ผู้วิจัยเลือกศึกษาความสัมพันธ์ของ"คนกะเหรี่ยง"และ"คนเมือง" ในพื้นที่"ชายแดนไทย-พม่า" บริเวณอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตากที่มีแม่น้ำเมยเป็นเส้นกั้นเขตแดน ด้วยพื้นฐานจากความสนใจส่วนตัวสามประการ ประการแรกผู้วิจัยศึกษาเรื่องราวของคนกะเหรี่ยงในด้านต่าง ๆ มาหลายสิบปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาที่เป็นงานวิทยานิพนธ์ปริญญาโทและปริญญาเอก แต่งานศึกษาที่ผ่านมาเป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยาตามประเพณีเดิมที่เน้นเฉพาะกลุ่มกะเหรี่ยงและเน้นการศึกษาในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งก็จะได้ภาพที่ค่อนข้างชัดเจนเฉพาะกลุ่มและเฉพาะพื้นที่ แต่ยังขาดภาพที่กว้างออกไปในเรื่องความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แม้ว่าที่ผ่านมาจะไม่ได้ละเลยเสียทีเดียว แต่ก็ไม่ได้เป็นจุดเน้นประการที่สอง ความที่ผู้วิจัยเองเป็น "คนเมือง" จากเชียงใหม่ ทำให้มีความสนใจเป็นพิเศษว่า "คนเมือง" มาอยู่บริเวณพรมแดนนี้ได้อย่างไร ไม่ใช่แต่เฉพาะบริเวณอำเภอท่าสองยางเท่านั้น แต่ลงมาจนถึงแม่ระมาด แม่สอด พบพระและอุ้มผาง จะพบคนเมืองและใช้ภาษาเมืองสื่อสารได้ทั้งสิ้น และแปลกใจมากขึ้นเมื่อทราบว่า มีคนเมืองในเขตพม่า และกลายเป็น"คนเมืองพลัดถิ่น" ที่ไม่มีบัตรประชาชน เพราะย้ายเข้ามาจากฝั่งพม่าไม่นาน ประการสุดท้าย การศึกษาในพื้นที่ที่คนทั่วไปเรียกว่า พื้นที่ชายแดน เป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้วิจัย จากที่เคยศึกษาหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐของไทยเพียงอย่างเดียว มาเป็นการศึกษาบริเวณที่คนต้องมีความเกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐมากกว่าสองรัฐขึ้นไป ประกอบกับเป็นพื้นที่สู้รบและมีความ"ไม่สงบ" จึงเป็นเรื่องที่ท้าทาย ทั้งในด้านเนื้อหาใหม่ที่ไม่เคยรับรู้และในด้านวิธีการศึกษาที่ต้องมีการปรับใช้

1.1 "กะเหรี่ยง" และ "คนเมือง"

สุเทพ สุนทรภัสช์ (2543) อธิบายความเป็นมาของคำเรียกชื่อคนแต่ละกลุ่มว่า

...ในการกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ชนกลุ่มหนึ่งจะนิยามตนเองว่าแตกต่างจากชนกลุ่มอื่นๆ อย่างไร โดยอาศัยตัวกำหนดหรืออัตลักษณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันจำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า กำเนิดหรือตำนานเกี่ยวกับความเป็นมาในอดีต (ORIGIN OR MYTH OF ORIGIN) ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม (CUSTOMS OR CULTURE) ความเหนือกว่าหรือความบริสุทธิ์ทางศีลธรรม (MORAL SUPERIORITY OR PURITY) และอื่นๆ แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มก็จะถูกกำหนดหรือนิยามโดยกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ในระบบความสัมพันธ์ของส่วนรวม แต่เนื่องจากเกณฑ์ที่ชนกลุ่มหนึ่งใช้นิยามตนเอง และเกณฑ์ที่ชนกลุ่มอื่นใช้กำหนดไม่ใช่อย่างเดียวกัน ผลที่เกิดตามมาก็คือ ชื่อชนชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์ (ETHNONYMS) ที่ชนกลุ่มหนึ่งใช้เรียกตัวเอง กับชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ใช้เรียกจึงแตกต่างกัน...

ดังคำอธิบายข้างต้น คำว่า “กะเหรี่ยง” เป็นคำรวมที่คนมอญใช้เรียกกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ป่าเขาที่อยู่โดยรอบบริเวณเมืองของคนมอญ ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่บริเวณพรมแดนไทยและพม่า อาจจะมีการใช้อีกคำคือ “กะหรั่ง” ซึ่งหมายถึงคนกลุ่มเดียวกันแต่มีลักษณะบางอย่างต่างกันออกไปเช่นภาษา การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งพบว่า “กะเหรี่ยง” น่าจะหมายถึงกลุ่มคนที่ถูกจัดว่าเป็นกลุ่มไพร่ ซึ่งมีที่อยู่อาศัยใกล้ชิดกับคนมอญ ในขณะที่ “กะหรั่ง” หมายถึงกลุ่มสะกอ ที่อยู่ห่างออกไปในพื้นที่สูงทางเหนือ คนไทยใช้คำว่า “กะเหรี่ยง” ตามคนมอญ และเมื่อคนพม่านำไปใช้กลายเป็นคำว่า “คะหยิ่น” และ ต่อมาในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Karen ในขณะเดียวกัน คนที่พูดภาษาไตทางตอนเหนือจะเรียกคนกลุ่มที่อยู่บริเวณพื้นที่ป่าเขาใกล้เมืองของเขาซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่บริเวณพรมแดนไทย-พม่าเช่นกันว่า “ยาง” โดยอาจจะมีคำขยายเพื่อบอกลักษณะที่แตกต่างกันภายในกลุ่ม“ยาง” เช่น ยางขาว ยางแดง ฯลฯ ซึ่งคำว่า “ยาง” นี้ก็เป็นคำที่คนไทยภาคเหนือหรือ “คนเมือง” ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับคนไต ใช้เรียกกลุ่มคนที่อยู่ตามป่าเขาบริเวณภาคเหนือที่ติดพรมแดนพม่า

มีความเป็นไปได้ว่า “กะเหรี่ยง” หรือ“ยาง” อาจจะเป็นการหยิบเอาคำที่กลุ่มนี้เรียกตัวเองมาใช้ ดังที่ สุริยา (2529) บอกว่า คำว่า กะเหรี่ยง และคำว่ายางมีที่มาจากคำเดียวกัน คือมาจากคำภาษาพม่าโบราณ karyan ซึ่งเป็นชื่อที่พม่าเรียกชนเผ่านี้ karyan ออกเสียงเป็นคำว่า กะเหรี่ยง ในภาษาไทย ส่วนคำว่ายาง นั่นก็คือการตัดเอามาแต่พยางค์ท้ายของคำว่า karyan คือพยางค์ว่า yan ซึ่งออกเสียงว่า ยาง นั่นเอง ส่วนคำว่า karyan นี้ สุริยาอ้างถึงศาสตราจารย์ Luce ว่า เป็นคำที่มาจากการที่กะเหรี่ยงสะกอเรียกตัวเองว่า เกอะญอ และถ้าคำนี้อยู่ในภาษากะเหรี่ยงไป ก็จะเป็นคำว่า เกอะญา และกลายเป็น karyan ซึ่งเป็นภาษาพม่าโบราณ เพราะฉะนั้นคำว่า กะเหรี่ยง คะหยิ่น ที่คนมอญและคนไทยใช้เรียก คะหยิ่นที่คนพม่าใช้เรียก และยางที่คนเมืองใช้เรียก ก็น่าจะมีรากฐานมาจากคำที่กลุ่มนี้เรียกตัวเอง

แม้กระนั้นก็ตาม คำที่คนกลุ่มอื่นใช้เรียกสุดท้ายแล้วก็จะเป็นคนละคำกับที่คนในกลุ่มเรียกตัวเอง และอาจจะมีนัยของการดูถูก เช่น คำว่า “คะหยิ่น” มีนัยของการเป็นคนป่าเถื่อน หรือคำว่า “กะเหรี่ยง” และ“ยาง” ที่มีนัยของความล้าหลัง ในขณะที่คำที่ใช้เรียกตัวเองของกลุ่มสะกอที่เรียกว่า “ปกาเกอะญอ” และกลุ่มไพร่ที่เรียกว่า “โพล่ง” นั้น มีความหมายว่าเป็นคน

อย่างไรก็ดี ในยุคสมัยใหม่ที่รัฐแบ่งชนกลุ่มน้อยออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ และให้ชื่อเรียกรวมว่า “กะเหรี่ยง” และมีนโยบายและปฏิบัติการเฉพาะกับคน “กะเหรี่ยง” ประกอบกับความเคลื่อนไหวของผู้นำกะเหรี่ยงเองในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นชาติพันธุ์ เพื่อความเข้มแข็งของกลุ่มเพื่อการต่อรองกับรัฐและต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและสถานภาพ ทำให้คำว่า Karen หรือ “กะเหรี่ยง” ถูกหยิบยกเอามาใช้เมื่อต้องการพูดถึงกลุ่มคนโดยรวมที่ถือว่า มีประวัติศาสตร์ ภาษาและวัฒนธรรม

บางอย่างร่วมกัน การใช้ชื่อที่กลุ่มย่อยเรียกตัวเองเช่น “ปกากะญอ” เป็นที่นิยมมากขึ้น เพราะบ่งบอกถึงความเป็นคนที่มีศักดิ์ศรี แต่เมื่อเข้าสู่พื้นที่ของการต่อสู้ที่ต้องการการรวมตัวที่กว้างออกไปแล้ว คำว่า “กะเหรี่ยง” ดูจะทำหน้าที่ได้ดีกว่า เช่นเดียวกับในรายงานฉบับนี้ ที่ส่วนใหญ่ใช้คำว่า “กะเหรี่ยง” เพราะไม่ได้เจาะจงถึงกลุ่มย่อยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่รวมเอากลุ่มย่อยซึ่งในบริเวณพื้นที่ศึกษาเป็นกลุ่มสะกอ และโปว์

คนกะเหรี่ยงส่วนใหญ่อยู่ในเขตประเทศพม่า ซึ่งไม่มีการสำรวจอย่างเป็นระบบว่ามีจำนวนประชากรเท่าไร การประมาณการส่วนใหญ่อยู่บนพื้นฐานการสำรวจตั้งแต่สมัยอาณานิคมอังกฤษร้อยปีที่ผ่านมา เช่น การสำรวจในราวปี ค.ศ. 1911 พบว่ามีจำนวนคนกะเหรี่ยงจำนวน 1,102,000 คน ซึ่งในที่นี้จะรวมเอากลุ่มย่อยทั้งหมดที่ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มตระกูลภาษากะเหรี่ยงไว้ ด้วยเหตุนี้จึงประมาณว่าจำนวนประชากรกะเหรี่ยงในพม่าในปัจจุบัน มีประมาณ 3-4 ล้านคน (Smith 1999: 30) ซึ่งใกล้เคียงกับตัวเลขจากสถาบันเอเชียศึกษาในปี 2535 พบว่าประเทศพม่ามีประชากร 41.3 ล้านคน เป็นคนกะเหรี่ยงร้อยละ 7 ซึ่งก็คือประมาณ 3 ล้านคน¹ อย่างไรก็ตาม สหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง (Karen National Union-KNU) ซึ่งเป็นตัวแทนทางการเมืองของคนกะเหรี่ยงคาดว่าคนกะเหรี่ยงในพม่ามีไม่น้อยกว่า 7 ล้านคน สำหรับในประเทศไทยเริ่มมีการสำรวจประชากรบนที่สูงอย่างสม่ำเสมอในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ในปี 2544-2545 พบว่ามีคนกะเหรี่ยงรวม 438,450 คน อาศัยอยู่ใน หมู่บ้าน 1,925 แห่ง ในเขต พื้นที่สูง 9 จังหวัดทางภาคเหนือ และ 6 จังหวัดทางภาคกลางที่มีพื้นที่ติดกับชายแดนตะวันตก

สำหรับความเป็นมาและความหมายของคำว่า “คนเมือง” แล้ว บทความของ สุเทพ สุนทรภาสัช (2543) เรื่อง “คนเมือง”: ความล้าสมัย และการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ของชาวไทยเหนือ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม” ได้อธิบายไว้อย่างละเอียด โดยสุเทพกล่าวว่า คนเมือง คือ คนไทยเหนือที่เป็นสมาชิกของกลุ่มที่อยู่ในตระกูลวัฒนธรรมและภาษาไท อยู่ในจังหวัดภาคเหนือตอนบน ที่สำคัญคือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ และน่าน การเรียกตัวเองว่า “คนเมือง” เป็นการพยายามแยกตัวเองออกจากการถูกมองหรือการถูกจัดให้เป็นพวกเดียวกับกลุ่มอื่น ในขณะที่ความหมายของคำว่า “เมือง” และการเกิดขึ้นของคำว่า “คนเมือง” จะมีข้อสรุปที่ต่างกัน โดยนักคิดนักเขียนที่มีชื่อเสียงหลายคนเช่น จิตรภูมิศักดิ์ สงวน โชติสุขรัตน์ เป็นต้น ดังที่สุเทพเขียนไว้

ในอดีตชาวไทยเหนือถูกเรียกว่า “ลาว” โดยกลุ่มผู้บริหารในกรุงเทพฯ และโดยนักเดินทางชาวตะวันตก ซึ่งอาจจะเป็นการสะท้อนถึงความคล้ายคลึงกันทางภาษาและวัฒนธรรม

¹ อ้างในเฉลิมศักดิ์ (2535) โดยระบุว่ามีคนพม่า 72% คนกะเหรี่ยง 7% ไทใหญ่ 6% คนคะฉิ่น 2% คนจีน 2% คนจีน 2% คนอินเดีย 3% และเชื้อชาติอื่น ๆ 6%

ระหว่างชาวไทยเหนือกับชาวลาวในประเทศลาว อย่างไรก็ตาม ชาวไทยเหนือก็ไม่เรียกตัวเองว่า "ลาว" หรือขอให้ใครมาเรียกพวกเขาว่า "ลาว" ชาวไทยเหนือถือว่าชาวลาวเป็นกลุ่มชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพวกเขา แต่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ชาวไทยเหนือเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" ใช้ภาษาพูดที่เรียกว่า "คำเมือง" และมีภาษาเขียนเรียกว่า "ตัวเมือง" ซึ่งแตกต่างจากชาวลาว

หลังจากยุคของพระเจ้าติโลกราชไปแล้ว ความรุ่งเรืองของเชียงใหม่ก็สิ้นสุดลง เชียงใหม่และชาวโยนกในสวนรวม ก็ได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากอยุธยาตลอดมา จนกระทั่งในสมัยต่อมา (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๐๐ เป็นต้นมา) เชียงใหม่ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า เป็นระยะเวลาเกือบ ๒๐๐ ปี ในสมัยนั้นชาวพม่าเรียกชาวโยนกว่า "ยูน" ซึ่งเคยเข้าใจกันว่าคงจะเป็นคำที่มีเสียงเพี้ยนมาจากคำว่า "ไถยวน" แล้วจึงเปลี่ยนมาเป็น "ไถย่น" และ "ยูน" แต่ตามความเห็นของคุณจิตร ภูมิศักดิ์ คำว่า "ยูน" เป็นคำพม่า แปลว่า "ข้า" หรือ "ทาส" ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเชิงดูถูกเหยียดหยาม

จากความเป็นมาดังกล่าว คุณจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ให้เหตุผลสันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของคำว่า "คนเมือง" ที่ใช้เป็นชื่อเรียกชาวไทยเหนือว่า มาจากสองแนวความคิด แนวหนึ่งนั้นเชื่อว่าเป็นชื่อเรียกเพื่อประกาศหรือยืนยันว่า ตนเองไม่ใช่คนป่าอนารยะ แต่เป็นคนที่เจริญแล้ว เป็น "คนเมือง" คือคนที่อยู่ในเมือง ส่วนอีกแนวหนึ่ง (ความเห็นของคุณสงวน โชติสุวรัตน์) เกิดขึ้นในสมัยที่พม่าปกครองล้านนา (พ.ศ. ๒๑๐๐ เป็นต้นมา) ชาวไทยเหนือเรียกพม่าว่า "ม่าน" ดังนั้นเพื่อแยกตัวเองว่าตัวเองไม่ใช่พม่า ชาวไทยเหนือจึงเรียกตัวเองว่า "คนเมือง"

อย่างไรก็ดี สุเทพ ให้ข้อสังเกตว่า ถ้าเป็นจริงอย่างที่จิตรและสงวนกล่าวแล้ว คำว่า "คำเมือง" น่าจะปรากฏในเอกสารโบราณในสมัยอยุธยาตอนต้นหรือสมัยที่พม่าปกครองล้านนาบ้าง แต่ผู้เชี่ยวชาญภาษาล้านนาไม่พบคำว่า "คนเมือง" ในเอกสารโบราณ แต่พบในสมัยหลังการปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ 5

อาจารย์สวัสดิ์ อ่องสกุล ผู้เขียนประวัติศาสตร์ล้านนาปัจจุบัน ก็ยังได้ยืนยันว่าคำว่า "คนเมือง" เพิ่งจะปรากฏเป็นครั้งแรกในรายงานของกรมหมื่นพิชิตปรีชากร ข้าหลวงพิเศษฝ่ายลาวเฉียง (ดูแลเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๒๘)

ส่วนคำว่า "เมือง" นั้น ตามคำอธิบายของริชาร์ด เดวิส หมายถึง "เมือง" ที่เป็นอาณาบริเวณที่ครอบคลุมทั้งที่เป็นศูนย์อำนาจและที่อยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองหรือผู้นำท้องถิ่น ด้วยการเป็น "คนเมือง" จึงหมายถึง การเป็นคนของเมืองในระดับใดระดับหนึ่ง ดังที่สุเทพสรุป

ริชาร์ด เดวิส ในการอธิบายที่มาของคำว่า "คนเมือง" ก็ได้กล่าวถึงความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของหน่วยสังคมการเมือง ที่เรียกว่า "เมือง" ในดินแดนภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งได้พัฒนาการถึงขีดสูงสุด เมื่อเมืองต่างๆ เข้ามารวมเป็นหน่วยเดียวกัน ภายใต้อาณาจักรล้านนา ซึ่งมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง หลังจากท้าวอาณาจักรล้านนาเสื่อมอำนาจลง เมืองต่างๆ ที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา รวมทั้งชุมชนในระดับต่างๆ ที่เข้า

มารวมเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ยังคงเรียกตัวเองว่า "เมือง" และประชาชนที่อยู่ในชุมชนต่าง ๆ ดังกล่าว ก็ยังถือว่าตัวเองเป็น "คนเมือง" และมีภาษาพูดของตัวเองเรียกว่า "คำเมือง" แตกต่างจากกลุ่มชนข้างเคียงอื่นๆจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นคำว่า กะเหรี่ยง และคนเมือง จึงมีลักษณะคล้ายกันตรงที่เป็นคำรวมที่เกิดขึ้นจากความพยายามที่จะแยกตัวเองออกจากกลุ่มอื่น และบ่งบอกถึงความมีศักดิ์ศรีและมีอารยธรรม แม้ว่าคำว่ากะเหรี่ยงจะเกิดขึ้นจากการที่กลุ่มอื่นใช้เรียก แต่ภายหลังก็เป็นคำที่กลุ่มองค์กรของคนกะเหรี่ยงเองนำไปใช้

1.2 "พรมแดน"แม่น้ำเมย และคำถามการวิจัย

พื้นที่"ชายแดน"ทางตะวันตก ในความเข้าใจของผู้วิจัยในตอนเริ่มแรกของการทำงานวิจัยก็คือพื้นที่ที่อยู่สุดขอบเขตของแผ่นดินไทย โดยมีแม่น้ำเมยเป็นเส้นกั้นเขตประเทศ การได้ไป"ชายแดน"ครั้งแรกเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้น การเดินทางจากเชียงใหม่โดยรถยนต์ไปยังอำเภอท่าสองยางนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางเลียบชายแดนไปจากอำเภอแม่สอดทางทิศใต้ หรือจากอำเภอแม่สะเรียง และอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เลียบน้ำเมยมาจากทางทิศเหนือ² ล้วนให้ความรู้สึกถึงความเป็น"ชายแดน" จากการเห็นแผ่นดินของ"ประเทศอื่น"อยู่คู่ขนานไปตามเส้นทางเลียบชายแดน จากการได้เจอศูนย์อพยพของผู้หนีภัยชาวกะเหรี่ยงขนาดใหญ่อยู่ข้างถนน และที่สำคัญจากการที่มีการตั้งด่านตรวจเช็คครดและผู้โดยสาร รวมทั้งสิ่งของที่บรรทุกในรถที่ผ่านไปมา จำนวนหลายด่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณก่อนที่จะถึงศูนย์อพยพ และก่อนจะพ้นบริเวณศูนย์ฯ

ตรงจุดที่ตั้งด่านโดยทั่วไปจะมีโครงไม้ทาสีแดงขาวตั้งกีดขวางทางไว้ ให้เหลือช่องเดินรถแคบ ๆ เพื่อให้รถชะลอและหยุดให้ตรวจ เจ้าหน้าที่ประจำด่าน ซึ่งอาจเป็นตำรวจภูธร ทหารพราน หรือตำรวจตระเวนชายแดน จะเข้ามาทักทายด้วยประโยคที่คุ้นเคย "สวัสดีครับ ไปไหนครับ" และหลังจากเพ่งดูภายในรถ(ที่ติดกระจก) และเดินดูรอบ ๆ รถแล้วก็ "ขอบคุณครับ" หรือถ้าเห็นคนที่เครื่องแต่งกายและท่าทางดูจะไม่ใช่"คนไทย" ก็อาจจะชวนคุยเพื่อตรวจสอบดูว่าพูดไทยชัดไหม และถ้าไม่แน่ใจก็จะขอบัตรประชาชน ถ้าเป็นรถโดยสารประจำทาง ทุกคนในรถจะถูกตรวจบัตรประชาชนหรือบัตรประจำตัวชนิดอื่นๆ ที่อนุญาตให้เดินทางได้ ผู้ที่ไม่มีหรือมีบัตรไม่ถูกต้องก็ต้องลงจากรถ ด้วยเหตุนี้ทำให้คนขับรถโดยสารเส้นทางเลียบชายแดนต้องใช้เวลาเก็บค่าโดยสารก่อนที่ผู้โดยสารจะขึ้นรถ เพื่อจะได้ไม่เสี่ยงต่อการที่จะไม่ได้ค่าโดยสารเมื่อผู้โดยสารที่ไม่มีบัตรประจำตัวที่ถูกต้อง ต้องลงจากรถก่อนถึงจุดหมาย การมีด่านตรวจตราเข้มงวด และการปรากฏตัวของเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจที่มีมากกว่าที่พบเห็นในพื้นที่จังหวัดที่อยู่ห่างจากชายแดน ทำให้ผู้วิจัยรู้สึก

² ปัจจุบันถนนสายแม่สอด-ท่าสองยาง เป็นทางเรียบลาดยางและคอนกรีต สภาพค่อนข้างดี โดยมีการขยายเป็นสี่ช่องทางเมื่อใกล้จะเข้าถึงตัวอำเภอ แต่ถนนจากอำเภอสบเมยลงถึงเขตอำเภอท่าสองยางนั้น ถนนแคบและสภาพไม่ดีนัก เพราะเป็นเขตภูเขา

ถึงอุดมการณ์ของชาติที่เน้นการ ปกป้อง"อธิปไตย" ป้องกันไม่ให้"คนอื่น"มาล่งล้ำ โดยการออกกฎระเบียบสำหรับการผ่านแดนทั้งในเรื่องของสินค้าและผู้คน บัตรประชาชนถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งที่รัฐใช้ระบุว่าใครบ้างที่เป็น "คนไทย" ที่สามารถจะอยู่ในเขตประเทศไทย และใครบ้างที่ "ไม่ใช่คนไทย" ที่ควรจะอยู่อีกนอกเขตแดนไทย

อย่างไรก็ดี หลังจากที่เข้าออกพื้นที่น้ำเมยเป็นเวลาสองปีเพื่อทำการวิจัย ผู้วิจัยก็พบว่า ภาพปฏิบัติการของกลไกของรัฐที่ควบคุมพื้นที่อย่างเข้มงวดอย่างที่เห็นนั้น เป็นเสมือนภาพลวงตาที่ทำให้คนเข้าใจผิดคิดว่า ปฏิบัติการเช่นนั้นมียุทธศาสตร์อย่างเข้มข้นทุกขณะ และรัฐไทยมีประสิทธิภาพในการควบคุมพื้นที่ไม่ให้บุคคล หรือ สิ่งของ "ภายนอก"เข้ามาอย่าง "ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย" ทั้ง ๆ ที่ความจริง ปฏิบัติการตั้งหน่วยเพื่อควบคุมและตรวจสอบโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐเพิ่งเกิดขึ้นในระยะไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมาเอง ปฏิบัติการดังกล่าวมีทั้งเข้มข้น และผ่อนคลาย ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เป็นต้นว่านโยบายของรัฐบาล สถานการณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรในท้องถิ่น ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้แม้รูปการณ์ภายนอกจะเห็นว่าการตรวจสอบเข้มข้นเพียงใด แต่การหลอกลวงเข้ามาของ"แรงงานต่างด้าว" และ"สินค้าผิดกฎหมาย" ก็ยังมีอยู่ตลอดเวลา ตามช่องว่างของการควบคุมตรวจสอบและความลักลั่นของการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ

สิ่งที่ผู้วิจัยเรียนรู้ที่สำคัญกว่านั้น ก็คือความเป็นไปไม่ได้ที่จะเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ถ้าจำกัดการศึกษาอยู่ที่บริเวณ"ชายแดน"ในลักษณะที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพที่อยู่สุดขอบเขตของแผ่นดินไทยที่มีน้ำเมยกั้นไว้ เพราะปรากฏการณ์ เหตุการณ์ หรือปฏิบัติการใด ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงระหว่างผู้คนและกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ข้ามฝั่งเมย ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในระยะเวลากว่าร้อยปีในประวัติศาสตร์ที่สามารถจะสืบค้นหรือสอบถามได้ การศึกษาที่แต่แรกผู้วิจัยตั้งใจว่าเป็นการศึกษา"ชายแดน"(borders)ในความหมายข้างต้น จึงเป็นเรื่องของการศึกษา"พรมแดน"(frontiers/borderlands) ดังความหมายที่ Wilson and Donnan (1998:9) กล่าวไว้ว่า"พรมแดน (frontiers) เป็นเขตพื้นที่ (territorial zones) ที่มีความกว้างขนาดต่าง ๆ ทั้งที่ข้ามชายแดนหรือห่างออกไปจากชายแดน อันเป็นพื้นที่ที่ผู้คนต่อรองลักษณะพฤติกรรมและความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐ" หรือที่ Hertzfeld (2001: 141) กล่าวว่า "พรมแดน(borderlands) คำที่หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพที่มีนัยถึงบางสิ่งที่อยู่ระหว่าง(in-between) เป็นพื้นที่ของการติดต่อ เป็นพื้นที่ที่ความไม่ต่อเนื่องกลายเป็นสิ่งที่ไม่ชัดเจน"

Wilson and Donnan (1998: 10) ยังกล่าวถึงลักษณะของชายแดนในความหมายกว้างว่า "เป็นพื้นที่ของอำนาจแห่งการช่วงชิง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กลุ่มในระดับนานาชาติ ระดับชาติ และระดับ

ท้องถิ่นต่อรองความสัมพันธ์ของการควบคุมและตรวจสอบ" (หน้า 10) และกล่าวถึงเรื่องอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ชายแดนว่า

แม้ว่าเส้นเขตแดนจะถูกสถาปนาขึ้นและค่อนข้างมั่นคง ตัวของชายแดนและอัตลักษณ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ที่นั่นอาจอธิบายได้ว่าการเปลี่ยนแปลงและการต่อรองกันอยู่ตลอดเวลา เส้นเขตแดนอาจจะไม่เลื่อน แต่ความสัมพันธ์ที่ข้ามเส้นนั้น และความสัมพันธ์ภายในเส้นนั้น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนชายแดนและศูนย์การเมืองของเขา อาจขึ้นอยู่กับนิยามใหม่ครั้งแล้วครั้งเล่า (หน้า 21)

คำนิยามข้างต้นค่อนข้างสอดคล้องกับความเป็นจริงในพื้นที่พรมแดนน้ำเมย ที่มีความสลับซับซ้อนทั้งทางการเมืองและเป็นช่องทางหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาลในเรื่องของการค้าไม้ วัว หินแร่ แรงงาน ฯลฯ (ดูสัญลักษณ์ 2544) จึงมีความพยายามควบคุมและช่วงชิงพื้นที่ทางกายภาพ การต่อรองความหมายและปฏิบัติการระหว่างกลุ่มและในหลายระดับเป็นไปอยู่ตลอดเวลา คำถามหลักของงานวิจัยนี้อยู่ที่ว่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจและผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บริเวณพรมแดนแม่น้ำเมยนี้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาอย่างไรตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และแต่ละกลุ่มมีความพยายามที่จะควบคุม ช่วงชิง หรือโต้ตอบ ด้วยวาทกรรมและปฏิบัติการต่าง ๆ อย่างไร อนึ่ง ในรายงานฉบับนี้ ใช้คำว่าพื้นที่"พรมแดน"แม่น้ำเมยแทนคำว่าพื้นที่"ชายแดน" นอกจากบางแห่งที่ต้องการพูดถึงความหมายเฉพาะที่หมายถึงพื้นที่แคบๆ ที่อยู่ติดน้ำเมย ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาครอบคลุมพื้นที่ของความสัมพันธ์ของหลายฝ่าย ที่ช่วงชิงและต่อรองในเรื่องของความหมาย อำนาจและผลประโยชน์ ระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ และผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรม

1.3 วิธีการศึกษา

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาที่เลือกสำหรับโครงการวิจัยนี้ คือพื้นที่ชายแดนเขตอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก เป็นพื้นที่ที่ติดกับรัฐกะเหรี่ยงซึ่งเป็นหนึ่งในเจ็ดรัฐชนกลุ่มน้อยตามการแบ่งเขตการปกครองของประเทศพม่ามาตั้งแต่ปี 2495 โดยมีแม่น้ำเมยเป็นเส้นแบ่งเขตแดน โดยส่วนที่เป็นแม่น้ำเมยทั้งหมดซึ่งไหลผ่านอำเภอพบพระ อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง ของจังหวัดตาก และไปลงแม่น้ำสาละวินที่อำเภอสบเมย ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น เป็นระยะทางทั้งหมด 390 กิโลเมตร จากความยาวของชายแดนที่ติดกับประเทศพม่าทั้งหมด 2,401 กิโลเมตร พื้นที่ในส่วนของประเทศพม่าที่ตรงกับเขตอำเภอท่าสองยางนั้น

พื้นที่นี้ถูกเลือกให้เป็นพื้นที่ศึกษา เพราะประการแรก ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจ ที่น่าจะให้คำตอบที่ใหม่และลึกซึ้งให้กับคำถามการวิจัยของโครงการใหญ่ ที่ว่าด้วยเรื่องของ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การสร้างพื้นที่ทางสังคม และกระบวนการสร้างและการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม ประการที่สอง ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่เป็นชุมชนกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ผู้วิจัยทำการศึกษามาเป็นเวลานานหลายปี โดยที่ผ่านมามีการศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงที่ค่อนข้างจะอยู่ติดกับพื้นที่บนป่าเขา และอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐไทยเป็นหลัก ซึ่งต่างจากพื้นที่ชายแดน ที่ถือว่าเป็นพื้นที่ที่ใหม่ ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้คนข้ามชายแดนและโยกย้ายหมู่บ้านกันตลอดเวลา อันเนื่องจากสถานการณ์การสู้รบที่ทำให้ชีวิตไม่มั่นคง อีกทั้งมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มอำนาจหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์กันและร่วมมือกัน การศึกษาในพื้นที่ใหม่ที่มีสภาพการณ์ต่างจากพื้นที่เดิม จะทำให้ความรู้ที่มีต่อกลุ่มคนกะเหรี่ยงซึ่งอยู่ในหลายพื้นที่ที่มีความลึกซึ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้น ประการที่สาม งานศึกษาที่เกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม ของชุมชนบริเวณชายแดนนั้นมีไม่มากนัก ส่วนที่มีอยู่ก็เป็นการศึกษาชุมชนด้วยวิธีเดิม คือมองชุมชนอย่างเป็นเอกเทศไม่ได้มองเชื่อมโยงกับชุมชนอื่น ทั้งที่เป็นชุมชนต่างชาติพันธุ์ หรือชุมชนข้ามเส้นแบ่งระหว่างประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือไม่ได้พิจารณาถึงปัจจัยของการเป็นพื้นที่ชายแดน ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อน

การเก็บข้อมูลและปัญหานักวิจัยชายแดน

เนื่องจากผู้วิจัยมีการกิจอย่างอื่นนอกเหนือจากการดำเนินโครงการวิจัยนี้ ประกอบกับพื้นที่ศึกษาอยู่ห่างไกล ใช้เวลาเดินทางเฉพาะขาไป จากเชียงใหม่ถึงอำเภอท่าสองยางประมาณหนึ่งวัน ผู้วิจัยจึงใช้เวลาในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตนเองในช่วงตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2545-กันยายน 2547 เฉลี่ยสองเดือนครั้ง ๆ ละ 5-6 วัน รวมประมาณ 70 วัน ในขณะเดียวกันก็ได้จ้างผู้ช่วยวิจัยทำการเก็บข้อมูลในสนามเพิ่มเติมเป็นช่วง ๆ ทั้งหมดสามคน โดยผู้ช่วยวิจัยคนแรกเป็นผู้หญิง ชื่อ ยิป ภูมิลำเนาเดิมอยู่ภาคใต้ แต่มาเติบโตภาคกลาง และขณะนั้นกำลังเรียนปริญญาโท หลักสูตรนานาชาติ ด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดย ยิป ทำงานเก็บข้อมูลในพื้นที่อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานหกเดือนตั้งแต่เดือนเมษายน 2546 ถึงเดือนกันยายน 2546 โดยอยู่ในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ และกลับมาเชียงใหม่เพื่อสรุปงานประมาณหนึ่งสัปดาห์ต่อเดือน ทั้งนี้ยิปได้ทำการสำรวจหมู่บ้านและสถานการณ์ทั่วไปในเขตอำเภอท่าสองยางเป็นเวลาหนึ่งเดือน ต่อจากนั้นจึงเริ่มสัมภาษณ์ผู้รู้ เข้าร่วมสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้านเศรษฐกิจสังคม ในหมู่บ้านแม่ด้านหนึ่งเดือน และบ้านท่าสองยางสี่เดือน ผู้ช่วยวิจัยคนที่สองเป็นผู้ชายกะเหรี่ยงในพื้นที่ จ.ระบับ ปวช. แต่เคยทำงานเป็นเจ้าหน้าที่หน่วยมาลาเรีย และทำงานเก็บข้อมูลในพื้นที่ให้แก่หน่วยราชการต่าง ๆ มาหลายปี สำหรับงานนี้ช่วยเก็บข้อมูลหมู่บ้านตะวอซอ และข้อมูลในศูนย์พักพิงผู้ลี้ภัยเป็นเวลาสามเดือนในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน 2547 หลังจากนั้น ผู้ช่วยวิจัยคนที่สามเป็นผู้ชายกะเหรี่ยงไปจากอำเภอแม่ทา จังหวัด

ลำพูน ซึ่งจบการศึกษาระดับปวส. แต่ก็มีประสบการณ์ทำงานเก็บข้อมูลและงานการพัฒนาในที่สูง มาหลายปี จักรคำ ช่วยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้านเศรษฐกิจและสังคม และสัมภาษณ์ผู้รู้ในหมู่บ้าน แม่หละไทย แม่หละยาง แม่หละโพธิ์ และแม่หละคี เป็นเวลาสามเดือนระหว่างเดือนกรกฎาคม-กันยายน 2547

การเก็บข้อมูลในพื้นที่ ใช้ทั้งวิธีพูดคุยถามถึงสถานการณ์และเรื่องราวโดยทั่วไป การสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ที่มีตำแหน่งสำคัญในพื้นที่ การเข้าร่วมสังเกตการณ์ในงานพิธีสำคัญทาง ศาสนาและกิจกรรมของหมู่บ้าน ได้แก่ การเลี้ยงเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก การจัดการเล่นละครจำ การจัดงานปีใหม่กะเหรี่ยง งานศพ ฯลฯ และการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือน

การเก็บข้อมูลของผู้วิจัยเองไม่มีปัญหาในเรื่องความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลมากนัก เพราะ การไปเก็บแต่ละครั้งจะมีผู้ช่วยในพื้นที่ซึ่งเป็นคนที่ผู้อื่นรู้จักกันกว้างขวาง เนื่องจากเป็นคนดั้งเดิม และในขณะนั้นมีฐานะเป็นสารวัตรกำนันเป็นผู้พาไป โดยงานที่เข้าร่วมบางส่วนเป็นงานที่เปิดให้ คนทั่วไปเข้าร่วมอยู่แล้ว และถ้าเป็นงานของครอบครัวเช่นงานศพ ฯลฯ ก็จะเป็นงานที่เจ้าภาพ อนุญาตให้เข้าร่วมได้ เนื่องจากรู้จักกับผู้ช่วยในพื้นที่ ส่วนในการสัมภาษณ์ก็นั่นเจาะจงไปหาผู้ที่รู้ ในแต่ละเรื่อง โดยที่ผู้ช่วยในพื้นที่จะพาไป หรือแนะนำต่อ ๆ กันไป สำหรับการเก็บข้อมูลในศูนย์พัก พิงผู้ลี้ภัย เริ่มต้นเข้าไปอย่างเป็นทางการโดยเข้าไปหาปลัดอำเภออาวุโสซึ่งดูแลศูนย์ฯ อยู่ ซึ่งทาง ปลัดอำเภอก็ได้แนะนำให้รู้จักประธานและรองประธานของศูนย์ที่เป็นคนในศูนย์ ซึ่งหลังจากนั้น ผู้วิจัยก็แวะเข้าไปเองโดยไปหาผู้ที่รู้จัก ซึ่งเป็นกลุ่มที่นับถือศาสนา"แลแก" หรือในภาษากะเหรี่ยง "ไผ่แวโก๊ะ"(ลูกชายคนโต) โดยไม่ได้ไปหาปลัดหรือประธานศูนย์ก่อนแต่อย่างใด

สำหรับผู้ช่วยวิจัยคนแรก ไม่มีปัญหามากนักในเรื่องความร่วมมือในการให้ข้อมูล เพราะ เป็นคนในพื้นที่ใกล้หมู่บ้านตะวอช คนในศูนย์อพยพฯ ซึ่งเขาเข้าไปเก็บข้อมูลนั้น รู้จักทั้งตัวเขา เองและครอบครัวของเขาอย่างกว้างขวาง เนื่องจากคนที่อยู่ในศูนย์แม่หละนั้น ก่อนที่จะย้ายเข้าไป อยู่ในศูนย์ฯ แห่งนี้ จะอยู่กระจัดกระจายในศูนย์เล็ก ๆ ตามบริเวณชายแดน รวมทั้งที่อยู่ใกล้ บริเวณบ้านตะวอชมาก่อน แม่ของเขาซึ่งเป็นคนมาจากฝั่งพม่า ก็รู้จักคนค่อนข้างมากเพราะ เดินทางไปร่วมงานบุญและงานต่าง ๆ ในฝั่งพม่าอยู่เป็นประจำ ส่วนผู้ช่วยชายคนที่สอง ก็เข้าไป เก็บข้อมูลในแต่ละหมู่บ้านในระยะสั้น ๆ โดยแต่ละหมู่บ้านเข้าไปครั้งละ 5-6 วันแล้วก็ออกมา โดย เน้นสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่เรื่องของหมู่บ้าน และใช้แบบสอบถามตามรายครัวเรือน โดยทั่วไปได้รับความร่วมมือดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านที่อยู่ห่างจากแม่น้ำเมย ได้แก่บ้านแม่หละคี และแม่หละ โพธิ์ สำหรับบ้านแม่หละไทย และแม่หละยางซึ่งอยู่ติดน้ำเมยนั้น จะมีบางคนที่ไม่ร่วมมือให้ คำตอบและมีคนมาตรวจสอบว่ามาทำอะไรอย่างไร

แต่กรณีที่มีปัญหาในการเก็บข้อมูลมาก จะเป็นกรณีของยิป ที่ผู้วิจัยให้ใช้วิธีการศึกษาแบบทางชาติพันธุ์วรรณา เน้นการเข้าไปอยู่อาศัยในหมู่บ้านและการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุก ๆ ด้านของหมู่บ้าน เพื่อติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิดและได้ข้อมูลที่ลึก ปัญหาที่หนักที่สุดคือปัญหาที่ชาวบ้านเคลือบแคลงสงสัยว่า ยิปเป็น"สายลับ"หรือไม่ นั่นก็หมายความว่าชาวบ้านมีสถานภาพและกิจกรรมที่ในสายตาของรัฐมองว่า"ผิดกฎหมาย" ทำให้ชาวบ้านกลัวว่า ยิปจะเป็นคนภายนอกที่มีมุมมองของรัฐหรือเป็นเครื่องมือของรัฐหรือ"สายลับ"ที่มาสืบข่าวนี้ การเข้าไปในหมู่บ้านระยะสั้น ๆ และใช้แบบสอบถามเข้าไปสอบถามเป็นหลัก แบบที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยชายที่ทำจะไม่มีปัญหา เพราะชาวบ้านถือว่านักวิจัยแบบนี้มาจะได้ข้อมูลลึกที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนและกิจกรรมในหมู่บ้าน แต่การเข้ามาฝังตัวในหมู่บ้านจะทำให้นักวิจัยล่วงรู้ในรายละเอียดของกิจกรรมทุกอย่างในหมู่บ้านรวมทั้งรู้จักคนในหมู่บ้าน เปรียบประหนึ่งว่ารู้ถึง "หลังจาก" ของการแสดง ซึ่งแตกต่างจาก"หน้าฉาก"ที่จัดไว้ ซึ่งถ้าหากเข้าไปอยู่เป็นเวลานาน จะเป็นการยากที่ชาวบ้านจะปิดกั้นให้นักวิจัยอยู่แต่"หน้าฉาก" เท่านั้น³

บันทึกของยิป (กรกฎาคม-กันยายน 2546) ในปัญหาความหวาดระแวงของชาวบ้าน และการพยายามแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้ ผู้วิจัยตัดมาเพื่อให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนและความอ่อนไหวของพื้นที่ชายแดนในความสัมพันธ์กับรัฐและคนภายนอกได้ เมื่อเทียบกับหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางของประเทศไทย ที่จะเปิดโอกาสให้คนภายนอกเข้าไปศึกษาอย่างเต็มที่ ในขณะที่พยายามใช้ประโยชน์จากคนภายนอกเหล่านั้น

ต้นเดือนกรกฎาคม 2546 ที่บ้านสวนอ้อยซึ่งมีผู้อพยพข้ามน้ำเมยมาอยู่อาศัยและไม่มีบัตรประชาชนจำนวนมาก ยิปบันทึกว่า

น้องผู้หญิงอายุ 24 ปี บอกว่า "คนที่นี้สงสัยว่าพี่ยิปเป็นนักข่าว สายลับ เพราะเคยมีคนไทย พุดคำเมือง มาขายแหวนเรในหมู่บ้านวงละ 15 บาท ตำรวจและชาวบ้านสงสัยมาก ได้ขอค้นตัว กระเป๋า แต่ไม่พบอะไร จึงปล่อยตัวไป" น้องบอกอีกว่า "พี่ยิปหน้าตาเหมือนคนพม่า กับกะลา(เชื้อสายอินเดีย) ถ้าพุดกะเหรี่ยงได้ด้วยก็เข้าหลายเมย (อีกฟากของน้ำเมย) ไปได้เลย ถ้าพุดไม่ได้ ทหารพม่าจะจับ เพราะคิดว่าเป็นสายลับ แต่ถ้าไปเป็นคู่สามี-ภรรยา ก็ไม่เป็นไร"

ยิปรู้สึกที่ชาวบ้านไม่ยิ้มแย้ม ไม่ต้อนรับ หวาดระแวง เมื่อเจอก็หลบตา มองเมิน ไม่สนใจ และรู้สึกที่ชาวบ้าน"หวังผลประโยชน์" จนทำให้ไม่อยากร่วมงานกับชาวบ้านที่นี่ แต่ก็ทราบมาจาก

³ ดู อุทอง แปล(2530) ประสบการณ์การเก็บข้อมูลของ แบร์แมน ในหมู่บ้านชาวเขาในอินเดีย ที่มีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นวรรณะสูง เป็นหมู่บ้านที่มีกิจกรรมที่"ผิดกฎหมาย"หรือ"ผิดหลักศีลธรรมหรือขนบธรรมเนียม" ที่คนทั่วไปยอมรับได้ ทำให้ไม่ต้อนรับ"คนนอก"ที่จะเข้ามาอยู่อาศัยและศึกษา เพราะกลัวจะมารู้เบื้องหลังจาก

เด็กสาวในหมู่บ้านว่า “ชาวบ้าน “กลัว” ยิป “บางคนบอกว่าพี่เป็นสายลับ โดยเฉพาะคนที่ขับเรือคน
หนึ่งบอกว่าพี่ไม่ใช่นักศึกษา บางคนก็บอกว่าเป็นนักข่าว ที่มาหาประวัติชีวิตคนเก่าคนแก่ไปออก
ทีวี”

ข้อสงสัยอื่นๆ มากมายยังคงมีอยู่เป็นระลอก เช่น การแต่งกาย หน้าตา ท่าทาง ภาษาพูด
พวกเขายังสงสัยว่าเหตุใดยิปถึงใส่ผ้าจีน สะพายย่าม ใส่เสื้อกะเหรี่ยง อู๋คำเมือง ทั้งที่เป็น
คนมาจาก กทม. น่าจะใส่กางเกงตามความนิยมของคนเมือง วัยรุ่นที่นี่ก็ไม่ได้ใส่ผ้าจีนกัน
แล้ว เขาระแวงกันว่าผ้าจีนและอู๋คำเมือง (แบบทองแดง) เป็นการตบตามากกว่า ตอนแรก
นึกว่าชาวบ้านพูดแซวเล่น แต่เห็นพูดและถามกันบ่อยๆ เป็นประเด็นที่ไม่เคยยุติ ทั้งที่ยิปคิด
ว่าการนั่งขึ้น อู๋คำเมืองเป็นการปรับตัวเพื่อให้ใกล้ชิดกับชาวบ้านมากขึ้น แต่ไม่เป็นเช่นนั้น
ยิปถูกผลักออกจากราวกับว่า ไม่สมควรแต่งขึ้น ข้อสงสัยอื่นๆ ที่เพิ่มความระแวงมากขึ้น คือ
วิทยุเทป Walkman ที่ใช้บันทึกการสัมภาษณ์ ใช้ได้เพียงไม่กี่ครั้งเท่านั้นในหมู่บ้านนี้ เพราะ
หลายคนไม่ยอมให้อัดเทป และข้อสงสัยที่ยิปไม่สามารถแก้ไขอะไรได้เลย คือ ทำไมผู้หญิง
คนเดียวจึงเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้ ต้องเป็นสุดยอดสายลับแน่ แม้ว่ายิปจะทำทุกอย่าง
โปร่งใสแล้ว

แม้ว่าเข้าสู่ช่วงสัปดาห์ที่สี่ ที่มาพักในหมู่บ้าน แต่กระแสวิพากษ์วิจารณ์ยังคงมีอยู่ ยิปรู้สึก
ว่ามีคนแอบอ่านสมุดบันทึกงาน เพราะเหมือนจะรู้ว่ายิปอยากรู้อะไร และตอบคำถามได้คล่อง
เหมือนกันทุกคน ความหวาดระแวงยังแสดงออกมาในคำพูดของชาวบ้านที่ว่า ถ้าหากเกิดอะไรขึ้น
หลังจากที่ยิป กลับไปแล้ว ใครจะรับผิดชอบ ครอบครัวที่ยิปอาศัยอยู่จะรับผิดชอบหรือไม่

แน่นอนว่าความระแวงสงสัยนี้ มีผลต่อเรื่องการให้ข้อมูล ดังที่ยิปสังเกตว่า เวลาไปถามว่า
มาอยู่หมู่บ้านนี้กี่ปีแล้ว เขาจะบอกว่ามานานกว่า 20 ปี เพราะมันมีนัยในเรื่องสถานภาพว่าอยู่นาน
พอที่จะได้รับบัตรสีฟ้า ทั้ง ๆ ที่ยิปสังเกตเห็นได้ว่าบ้านในกลุ่มนี้สร้างขึ้นไม่ได้ไม่กี่ปี

ยิปพยายามแก้ไขสถานการณ์ให้ชาวบ้านเชื่อใจโดยการแนะนำตัวเองอย่างเป็นทางการ
ในงานวัด

เมื่อวันวันเข้าพรรษา ได้แนะนำตัวในวัด มีก้านัน [และผู้นำท้องถิ่นคนอื่น ๆ] ช่วยประกาศ
แนะนำตัวให้ เราเองก็รู้สึกตื่นเต้นมากเหมือนกัน ถ้าไม่ตื่นเต้นก็จะได้พูดแนะนำตัวเองให้
กระจ่างกว่านี้ ข้อดีอีกอย่างคือ ตำรวจตระเวนชายแดน เข้ามาทักทายด้วย หวังว่าคงให้
ความคุ้มครองเราได้ จะว่าไปแล้วการมาที่ชายแดนแบบนี้ ควรจะขอความร่วมมือจาก
ตำรวจ ตชด. และเจ้าหน้าที่อื่นๆ เพราะหากเกิดอะไรขึ้นพวกเขาก็จะช่วยเราได้ทันที

เย็นนี้ลองเดินไปหัวหมู่บ้านรู้สึกว่าได้รับการต้อนรับดี ชาวบ้านเรียกและเชิญขึ้นบ้านอย่าง
ง่ายดาย ฉันควรจะเดินเข้าหมู่บ้านให้ถูกทาง ต้องติดต่อทำจดหมายให้ถูกต้อง ตามธรรมเนียม
นิยมของชุมชน

ในกรณีการแนะนำตัวอย่างเป็นทางการกับผู้นำในชุมชนนี้ ผู้วิจัยก็เป็นฝ่ายบกพร่องที่ไม่ได้
พาเข้าไปแนะนำให้เป็นทางการอย่างเต็มที่ จำได้ว่าเวลาไปเยี่ยม 2-3 ครั้ง ก็พากันไปหากำนัน ซึ่งก็
ไม่อยู่สักครั้ง ผู้วิจัยได้แต่ส่งฝากภรรยากำนันไว้ว่ามาเยี่ยม และจะมาฝากฝังให้ดูแลอีกประการ
ที่ผู้วิจัยคิดว่าผู้นำไม่น่าจะมีปัญหา ก็เพราะบ้านที่ขี้อยู่ด้วย เป็นญาติสนิทกับกำนัน และเป็นคนที่
มีฐานะดีเป็นที่รู้จักดีในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยรู้สึกว่าผู้ช่วยวิจัยประสบปัญหาเรื่องคน
สงสัยว่ามาทำอะไร ต้องการข้อมูลอะไร ก็เลยคิดว่าควรจะใช้แบบสอบถามที่ใคร ๆ ก็ดูและรู้ได้ว่า
เราถามอะไร และเวลาสอบถามก็ถามและจดคำตอบในแบบสอบถาม ซึ่งก็พบว่าสถานการณ์ดีขึ้น
เพราะคนหรือหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาที่ผ่านมาก็ทำแบบนั้น อย่างไรก็ตามยังรู้สึกว้าสำหรับ
บางคนในหมู่บ้านแล้ว เขายังไม่ไว้วางใจ

พยายามปรับปรุงความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวที่ไปอยู่อาศัยด้วย ให้เปลี่ยนจาก
“คนนอก” เป็น “คนใน” แต่ปัญหาว่าควรจะต้องทำขนาดไหน

อยู่ที่บ้านฉันปรับเปลี่ยนตัวเองเป็น “ลูก” ซึ่งพ่อก็เรียกฉันว่า “ลูกสาว” แต่ให้มากกว่านั้น
ต้องเป็น “ลูกสะใภ้” ความรู้สึกบางอย่างทำให้ฉันรู้สึกว่าฉันจะปลอดภัย และได้รับความ
ไว้วางใจมากขึ้นหากฉันได้กลายเป็นสมาชิกคนในครอบครัวนี้ และคนในหมู่บ้านก็จะ
ยอมรับฉันมากขึ้น ความเป็น “คนนอก” จะเปลี่ยนเป็น “คนใน” ... แต่ฉันต้องทำขนาดนั้น
เชียวหรือ? เพื่อให้เขาไว้วางใจ และเข้าใจพวกเขาได้?

หลังจากไปช่วยงานพ่อบุญศรีที่ทุ่งนา สถานภาพของเราดูดีขึ้น กลายเป็นสมาชิกส่วนหนึ่ง
ของบ้าน อาจเป็นเพราะแรงงานที่เราไปช่วยทำนา ทำให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดสนิทกัน
มากขึ้น ฉันเรียนรู้ว่าแรงงานมีความสำคัญมากกว่าเงิน แม้ว่าฉันจะช่วยค่าอาหาร ค่าน้ำ
ค่าไฟ ค่าที่พัก แต่นั่นไม่ทำให้ฉันเข้าถึงคนในครอบครัวได้ ในวันนี้เป็นความบังเอิญที่ได้
เข้าไปช่วยงานในทุ่ง และเป็นจุดเปลี่ยนที่ดี ฉันได้รับสิทธิเป็นสมาชิกของบ้านมากขึ้น เช่น
ฉันต้องรับรู้ว่าคนในบ้านไปไหนบ้างในแต่ละวัน สิ่งของเครื่องใช้ในครัวและยารักษาโรค
ต้องหาให้พบ และวางอยู่ตรงไหนบ้าง และมีหน้าที่ทำอาหารด้วย

เมื่อวานนี้ นิ่งเรือไปสวนของแม่จะแถม ไปแบกต้นกล้วยให้เป็นอาหารหมู ฉันเพิ่งจะรู้ว่า
ต้นกล้วยมีน้ำเยอะมากและน้ำหนักรวมมากด้วยเช่นกัน ดินก็ลื่น ฝนก็ตก ทำให้ลื่นกัน
กระแทก บวมเป็นสีม่วง แล้วก็เหยียบลวดหนามเป็นสนิมด้วย ต้องไปฉีดยากันบาดทะยัก
อีก แรงงานที่ฉันลงแรงไปในวันนี้ ก็เป็นอันส่งผลกรรมที่ทำให้คนในครอบครัวมองฉัน
ดีขึ้น มาถึงช่วงนี้พวกเขาเข้าใจได้ว่า ฉันสามารถทำงานหนักได้ ดังนั้นฉันจึงถูกชักชวนให้

ทำงานอยู่ตลอดเวลา เช่น หาน้ำขึ้นไปใช้ในบ้าน ทำงานบ้านมากขึ้น ฉันเองก็ยินดี รู้สึกว่าตัวเองมีประโยชน์มากทีเดียว

การเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณนาที่เน้นให้ผู้วิจัยเข้าไปอยู่คลุกคลีกับชาวบ้าน ก็เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้าน และความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับหมู่บ้านหรือคนกลุ่มอื่น ได้อย่างต่อเนื่องและถูกต้อง ไม่แค่เห็นเฉพาะที่เขาจัดฉากไว้ อย่างไรก็ตามในพื้นที่ที่ชาวบ้านตระหนักอยู่เสมอว่า ตนเองมีสถานภาพและกิจกรรมที่รู้สึกรังเกียจว่าไม่ถูกต้องตามกฎหมาย กลับทั้งเคยมีประสบการณ์ที่เลวร้ายกับคนแปลกหน้าและได้รับผลกระทบมาแล้ว ทำให้ไม่อาจเชื่อใจคนภายนอกได้อย่างเต็มที่ แม้จะจดหมายแนะนำตัวหรือมีคนรับประกันอย่างไรก็ตาม จริง ๆ แล้ว คำว่า “การวิจัย” “นักวิจัย” และ “สถาบันวิจัย” ก็เป็นสิ่งที่ยากที่จะอธิบายให้คนทั่วไปเข้าใจ

โดยสรุปแล้วการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักวิจัยกับคนให้ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและถูกต้องนั้น ไม่ได้มีกฎเกณฑ์และขั้นตอนที่ตายตัวในการปฏิบัติ แต่ต้องอาศัย “ศิลปศาสตร์” ในการประเมินกาลเทศะและตัดสินใจปฏิบัติตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะนั้น ซึ่งบางทีต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญในการตัดสินใจ การที่ผู้หญิงเดินทางไปเก็บข้อมูลและอยู่อาศัยคนเดียวในหมู่บ้านนั้น เป็นสิ่งที่ชาวบ้านรู้สึกแปลกที่คนทั่วไปไม่ทำกัน แต่ในกรณีที่เป็นเช่นนี้ การที่ยิปปรับตัวให้เป็นเสมือนสมาชิกของครอบครัวในเดือนที่สาม ก็พบว่าช่วยให้ความไว้วางใจทั้งในครอบครัวและกับชุมชนรอบข้างดีขึ้น ปัญหาภาษาเป็นเรื่องที่สำคัญ ยิปจะพบบ่อยครั้งว่าเหมือนอยู่ “ต่างแดน” เพราะไม่เข้าใจว่าเขาคุยอะไรกัน นอกจากนี้ยังมีปัญหาการฆ่ากันระหว่างทหารของดีเคบีเอ และ เคเอ็นยู ในบริเวณหมู่บ้าน ที่ยิปจะต้องระแวดระวังและต้องตระหนักว่าบริเวณใดควรไปหรือไม่ควรไป เมื่อไหร่ อีกทั้งวิธีการตั้งคำถามก็ต้องเป็นเรื่องของการฝึกฝนเรียนรู้ เช่น

วันนี้ยื่นขอให้พ่อของสมปองเล่าประวัติชีวิตให้ฟัง แต่พ่อของสมปองปฏิเสธ ฉันเองก็ไม่ได้บังคับอะไร แต่เรียนรู้ว่าไม่ควรเกริ่นนำแบบนี้อีก ควรถามไปเลย ถามอะไรก็ได้ ถ้าเขาอยากเล่า มาก/น้อย ก็ยังดีกว่าไม่ได้เล่าให้ฟังเลย

1.4 โครงร่างรายงาน

รายงานฉบับนี้ แบ่งออกเป็นหกบท โดยบทที่ 2: พัฒนาการความสัมพันธ์ทางอำนาจพื้นที่พรมแดนน้ำเมยกับอำนาจรัฐ ซึ่งกล่าวถึงพัฒนาการของใช้ประโยชน์และการควบคุมพื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยของประเทศไทย อังกฤษ กอทูเลและพม่า ที่มีมาในระยะเกือบสองร้อยปีมานี้ บทที่ 3-5 บรรยายพื้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ กับชุมชนชาติพันธุ์ซึ่งประกอบไปด้วยคนกะเหรี่ยงและคนเมือง ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา โดยบทที่ 3: คนเมือง-กะเหรี่ยงบริเวณ

แม่น้ำเมย เน้นถึงความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานและความสัมพันธ์ของคนกะเหรี่ยงและคนเมืองทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม บทที่ 4: การค้าข้ามฝั่งเมย บรรยายความเป็นมาและกิจกรรมการค้าสินค้าที่สำคัญบริเวณพรมแดนแห่งนี้ ได้แก่ การค้าวัว ไม้ แรงงาน และสินค้าอุปโภคบริโภค รวมทั้งผลผลิตจากป่า บทที่ 5: ศูนย์อพยพ: “พื้นที่พักพิงชั่วคราว?” บรรยายประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของผู้คนในศูนย์อพยพ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนในกับคนนอกศูนย์ฯ และบทสุดท้ายเป็นบทส่งท้าย ที่พยายามตอบคำถามว่าพื้นที่พรมแดนน้ำเมยแห่งนี้มีลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจและผู้คนอย่างไร

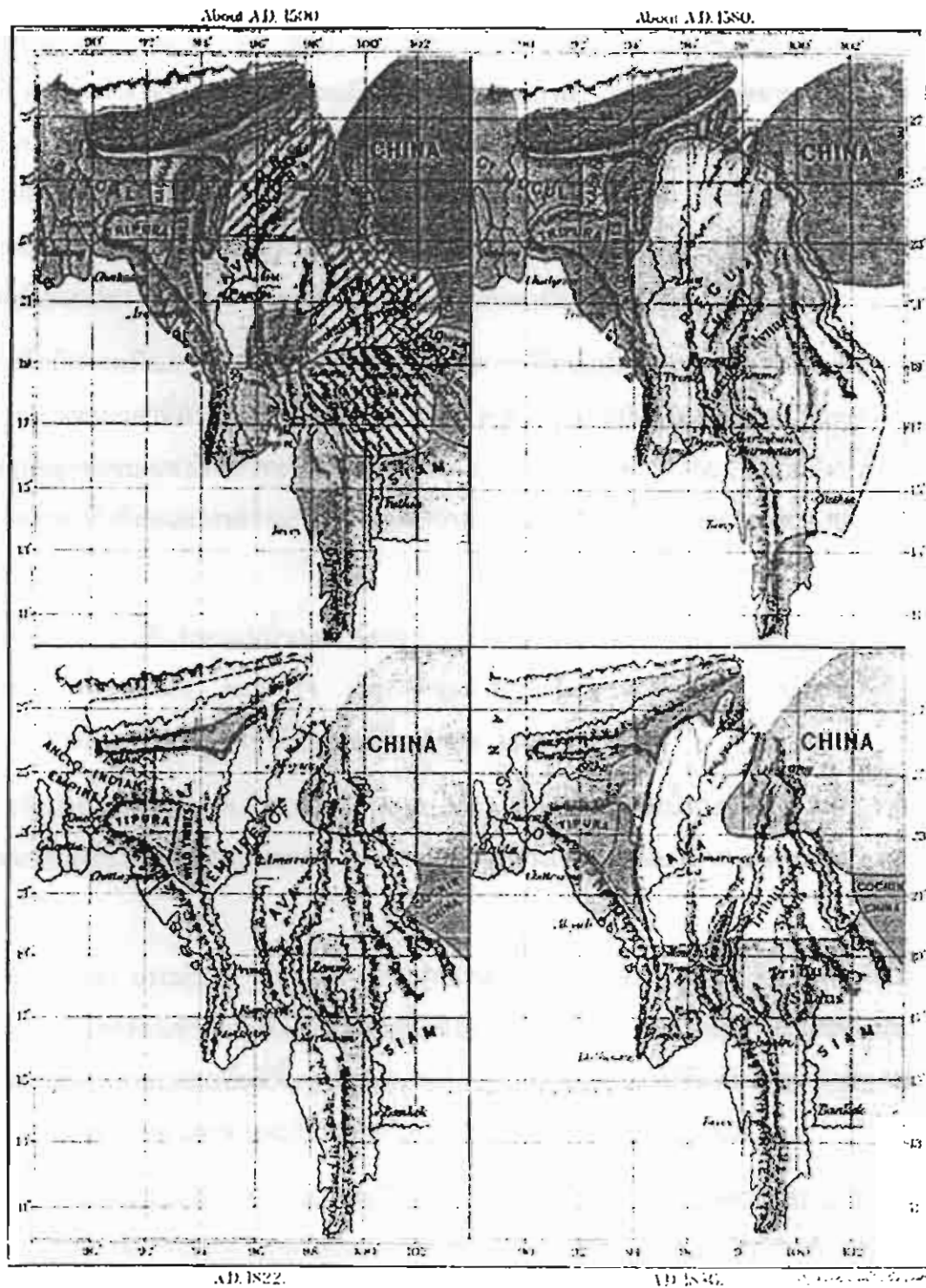
บทที่ 2

พัฒนาการความสัมพันธ์ทางอำนาจพื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมย

แม่น้ำเมยเกิดจากต้นน้ำบริเวณอำเภอพบพระ ไหลขึ้นเหนือไปพบกับแม่น้ำสาละวินที่อำเภอสบเมยของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ไหลผ่านกลางของถิ่นฐานของคนกะเหรี่ยงที่อยู่อาศัยมาแต่ดั้งเดิม โดยทางฝั่งซ้าย (ดูภาพที่ 1) เป็นเทือกเขาตอร์นาหรือที่เรียกกันเป็นภาษากะเหรี่ยงว่า“ต่อนอ” ที่ติดกับที่ราบของรัฐกะเหรี่ยง (Karen state) ในประเทศพม่า และทางฝั่งขวาของน้ำเมย อยู่ในเขตอำเภอพบพระ อำเภอแม่สวด อำเภอแม่ระมาด และอำเภอท่าสองยาง ของจังหวัดตาก ซึ่งในส่วนของอำเภอท่าสองยางนั้น อยู่ติดกับเทือกเขาที่สลับซับซ้อนเชื่อมโยงกับเทือกเขาในอำเภอมวกเกย และอำเภอฮอดของจังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยมีที่ราบอยู่บ้างบริเวณใกล้แม่น้ำเมย และตามหุบเขา แม่น้ำเมยเป็นที่รู้จักกันดีในบรรดาคนกะเหรี่ยงในนามของ “ซูเหมโกร” ซึ่งเป็นคำที่ปรากฏอยู่ในเพลงพื้นบ้านและเรื่องเล่าท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น คำรำลือถึงความ“อาถรรพณ์”ของแม่น้ำเมย จากการที่แม่น้ำไหลขึ้นทางเหนือ ว่ากันว่าคนที่มีคาถาอาคมอาจจะสูญเสียคาถาอาคมไปเลย เมื่อลงไปแช่น้ำเมย จำได้ว่าเมื่อผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นเยาวชนคนกะเหรี่ยงที่มีภูมิลำเนาอยู่บนพื้นที่สูงของอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ได้ไปพื้นที่อำเภอท่าสองยางและได้เห็น “ซูเหมโกร” ซึ่งอยู่ติดกับตัวอำเภอท่าสองยาง เป็นครั้งแรกนั้น เธอรู้สึกตื่นเต้นมากต้องโทรศัพท์กลับไปเล่าให้ญาติที่เชียงใหม่ว่าได้เห็นแล้ว หลังจากที่ได้ยินชื่ออย่างเดียวนมา

พื้นที่พรมแดนแห่งนี้ผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่แปรเปลี่ยนผกผันมายาวนานในประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบและความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจในพื้นที่พรมแดน ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทนี้ โดยแบ่งพัฒนาการของพื้นที่พรมแดนออกเป็นสามยุค ยุคแรกยุคก่อนการสถาปนารัฐชาติ เป็นยุคที่พื้นที่ถูกรบครองโดยราชอาณาจักรต่าง ๆ จนถึงช่วงเวลาที่รัฐบาลอังกฤษเข้ามายึดครองพม่าที่ละส่วนจนโค่นล้มระบอบกษัตริย์และครอบครองและปกครองพม่าได้ทั้งหมด ยุคที่สองเป็นยุคของการที่รัฐบาลกะเหรี่ยงภายใต้การนำของสหภาพกะเหรี่ยงแห่งชาติ ได้ตั้งมั่นอยู่บริเวณริมแม่น้ำเมยฝั่งพม่า ภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลไทยให้มีฐานะเป็นรัฐกันชน จนกระทั่งยุคปัจจุบันที่รัฐกันชนดังกล่าวสลายตัวภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก ภูมิภาค และนโยบายของรัฐไทยที่มุ่งการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการค้าบริเวณพรมแดน

ภาพที่ 2 พื้นที่พรมแดนช่วงค.ศ. 1500-1856

26. HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE BURMESE COUNTRIES AT SEVERAL EPOCHS

ที่มา: Grabowski and Turton (2003: pull out maps)

2.1 พื้นที่พรมแดนในยุคก่อนและยุคอาณานิคม

อาณานิคมอังกฤษเข้ามายึดครองพื้นที่รัฐอาระกันและตะนาวศรีซึ่งติดชายทะเลของพม่าได้ เมื่อขณะสงครามครั้งที่ 1 ในปี 2369 ต่อมาในปี 2395 หลังจากทำสงครามกับพม่าเป็นครั้งที่ 2 ก็สามารถยึดพม่าตอนล่างได้ทั้งหมด ซึ่งรวมถึงเขตที่ติดกับรัฐสยาม ต่อมาอังกฤษสามารถโค่นล้มระบอบกษัตริย์และยึดครองทั้งประเทศพม่าได้ในการทำสงครามกับพม่าครั้งที่ 3 ในปี 2428 จากนั้นมาพม่าอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษจนกระทั่งประกาศเอกราชในปี 2491 ในระยะเวลาก่อนและในช่วงอาณานิคมดังกล่าว . สถานการณ์การเคลื่อนไหวข้ามพรมแดนและการควบคุมพรมแดนแม่น้ำเมยมีความเปลี่ยนแปลง โดยดูได้จากแผนที่และบันทึกการเดินทางในยุคนั้น

แผนที่ภูมิศาสตร์ในภาพที่ 2 แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของประเทศพม่าเปรียบเทียบกับในช่วงเวลาที่ต่างกันสี่ช่วงตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1500 สมัยที่ดินแดนของประเทศพม่าและไทยปัจจุบันถูกรบครองโดยราชอาณาจักรต่าง ๆ มาจนถึงปี ค.ศ. 1856 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่อังกฤษเข้ายึดครองพื้นที่ตอนล่างของพม่าได้ ในขณะที่อาณาจักรอังวะ อาณาจักรสยามและอาณาจักรอื่น ๆ ยังดำรงอยู่

เมื่อพิจารณาพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมย โดยดูจากบริเวณที่เชื่อมต่อแม่น้ำสาละวินซึ่งไหลมาลงที่อ่าวเมาตะมะ (Martaban) จะเห็นว่า เกือบทุกช่วงเวลาพื้นที่บริเวณนี้จะเป็นพื้นที่ชายขอบที่อยู่ระหว่างรัฐต่าง ๆ ยกเว้นช่วงเวลาที่สองที่เป็นพื้นที่ที่อยู่ใจกลางของรัฐ นั่นก็คือ

แผนที่รูปแรกประมาณค.ศ. 1500 หรือ พ.ศ. 2043 พื้นที่บริเวณแม่น้ำเมยเป็นพื้นที่ที่อยู่ชายขอบของอาณาจักรเชียงใหม่ ทางตะวันออก อาณาจักรตองอูทางเหนือ อาณาจักรพะโคทางตะวันตก และทางตอนใต้

แผนที่รูปที่สอง ประมาณปี ค.ศ. 1680 หรือประมาณปี พ.ศ. 2223 เป็นช่วงที่อาณาจักรพะโคเข้มแข็งขยายอาณาเขตค่อนข้างกว้างจึงครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง ทางเหนือไปจรดเขตจีนและอินเดีย ทางตะวันออกครอบคลุมพื้นที่ที่เคยเป็นอาณาจักรสยามทั้งหมด ทางใต้ติดกับอาณาจักรสยาม ซึ่งมีพื้นที่เหลือเพียงเล็กน้อย และทางตะวันตกติดกับอาณาจักรเล็ก ๆ หลายอาณาจักร

แผนที่รูปที่สามซึ่งระบุปี ค.ศ. 1822 หรือปี พ.ศ. 2365 นั้น เป็นช่วงก่อนที่อังกฤษจะเริ่มเข้ามายึดครองพม่า โดยสังเกตเห็นได้ว่าอังกฤษ ได้ยึดครองอินเดีย (บริเวณสีชมพู) ไปแล้ว ในเวลานั้น จะเห็นว่าพื้นที่แม่น้ำเมยอยู่ระหว่างรัฐสยามทางตะวันออก และรัฐอังวะทางตะวันตก

แผนที่รูปสุดท้ายซึ่งระบุปี ค.ศ. 1856 หรือพ.ศ. 2399 เป็นช่วงที่อังกฤษยึดครองพื้นที่ตอนล่างของพม่าทั้งหมดไปเมื่อปี 2395 หรือ 4 ปี ก่อนหน้าที่ระบุในแผนที่ จากแผนที่นี้พบว่าพื้นที่น้ำเมยอยู่

ระหว่างรัฐสยามทางตะวันออก และพื้นที่ที่อังกฤษยึดครองทางตะวันตก โดยทางเหนือติดกับพื้นที่ของ
รัฐกะเรนที่ดูเหมือนเป็นขอบเขตอิสระที่ติดต่อกับอาณาจักรอังวะ

แม้ในแผนที่ดูเหมือนจะมีเส้นขอบเขตของราชอาณาจักร แต่ในช่วงเวลาที่ระบุในแผนที่นั้นยัง
ไม่มีการวางเขตแดนที่แบ่งรัฐต่าง ๆ ออกจากกันอย่างชัดเจน อันที่จริงในระยะสามสี่ศตวรรษก่อนหน้านี้
อังกฤษจะเข้ามายึดครองพม่า การสู้รบกันระหว่างอาณาจักรต่าง ๆ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง อาณาจักรใด
มีกษัตริย์ที่เข้มแข็งและมีอาณาพรมมากในช่วงเวลาหนึ่ง ก็สามารถที่จะรบนะอาณาจักรอื่น ทำให้
อาณาจักรอื่นมีฐานะเป็นประเทศราช ขณะเดียวกันก็กวาดต้อนผู้คนมาอยู่ในอาณาจักรของตน
ยกตัวอย่างเช่น สงครามระหว่างกษัตริย์มอญและกษัตริย์พม่าเกิดขึ้นหลายครั้งเป็นเวลายาวนานใน
ประวัติศาสตร์ของพม่านับแต่การที่นักรบของพม่าบุกยึดอาณาจักรสะเทิมของมอญ และกวาดต้อน
ผู้คน ช่างฝีมือ และสิ่งของมีค่าอีกมากมายไปที่อาณาจักรพุกามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1057 หลังจากนั้นกษัตริย์
มอญตีกลับและตั้งเมืองและอาณาจักรของตนอีกหลายครั้ง จนมาถึงช่วงปีค.ศ. 1752 ที่กษัตริย์พม้ายึด
อาณาจักรมอญบริเวณตอนล่างของพม่าได้ (ก่อนที่จะบุกยึดกรุงศรีอยุธยาซึ่งเสียกรุงครั้งที่สองในปี
ค.ศ. 1767) ซึ่งผลจากการที่อาณาจักรมอญพ่ายแพ้ต่อพม่า ทำให้คนมอญและคนกะเหรี่ยงซึ่งอยู่
ใกล้ชิดกับคนมอญนั้นถูกพม่ากดขี่อย่างหนัก⁴ จึงต้องหนีมาพึ่งอาณาจักรสยาม โดยพากันตั้งถิ่นฐาน
บริเวณพรมแดน ในเขตจังหวัดกาญจนบุรีและราชบุรีในประเทศไทยในปัจจุบัน สงครามที่เกิดขึ้นอย่าง
ต่อเนื่องและยาวนานอีกสงครามก็คือระหว่างอาณาจักรสยามซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงอยุธยาและต่อมา
อยู่ที่กรุงธนบุรี และกรุงเทพฯ กับอาณาจักรพม่า ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงหงสาวดี(พะโค) หรือ ตองอู
หรืออังวะ ผลัดกันแพ้ ชนะ โดยผู้ชนะจะกวาดต้อนผู้คนและเชลยศึกกลับไปอาณาจักรของฝ่ายที่ชนะ
และทำให้ประเทศที่แพ้กลายเป็นประเทศราชอยู่เสมอ

ผู้คนที่ยกย้ายมาอยู่บริเวณพรมแดนระหว่างรัฐซึ่งเป็นพื้นที่ป่าเขาและที่สูง ดังเช่นบริเวณ
พรมแดนไทย-พม่า ตั้งแต่แม่น้ำสาละวินทางเหนือ ลงมาแม่น้ำเมย และเทือกเขาถนนธงชัย ต่อเทือกเขา
ตะนาวศรีตอนใต้ลงมาซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนกะเหรี่ยงนั้น จำนวนไม่น้อยจึงเป็นคนที่หนีภัยจากการสู้รบ
หนีจากการถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารหรือหนีทหารตอนหัวแถว หรือหนีจากการถูกกวาดต้อนและการ
เกณฑ์แรงงาน

สงครามและการหนีภัยในบริเวณพื้นที่พรมแดนยังเกิดขึ้นต่อเนื่องมาแม้อังกฤษจะยึดประเทศ
พม่าได้แล้ว เอกสารของรัฐบาลอังกฤษที่สะท้อนให้เห็นถึงพื้นที่พรมแดนส่วนที่แม่น้ำเมยมาสบกับ
แม่น้ำสาละวินที่มีขอบเขตไม่ชัดเจน และกล่าวถึงการอพยพโยกย้ายและหลบหนีในบริเวณนี้อีกฉบับ

⁴ Stem (1968: 299) กล่าวถึงการกดขี่คนกะเหรี่ยงในรูปของการเก็บภาษี และดูรายละเอียดของประวัติศาสตร์การรบมอญกับพม่า
เพิ่มเติมได้ใน พรพิมล ศรีวิจิตร (2542)

หนึ่งคือคำบรรยายเรื่องอำเภอสาละวินที่ตีพิมพ์ใน Burma Gazetteer⁵ อำเภอสาละวินตั้งขึ้นใหม่โดยรัฐอังกฤษในพม่าโดยแยกจากอำเภอส่วยจิ้น (Shwegyin) ในปี 2415 โดยมีเมืองผาปูนซึ่งมีคนกะเหรี่ยงเป็นคนส่วนใหญ่เป็นศูนย์กลาง⁶ โดยให้คำบรรยายพื้นที่ของอำเภอใหม่นี้อย่างกว้าง ๆ ว่า ครอบคลุมลุ่มน้ำสาละวินทางตะวันออก และลุ่มน้ำยวนซาลิน (Yunzalin) บิลิน (Bilin) และสะโตง (sittang) ทางตะวันตก โดยระบุถึงขอบเขตว่าทางเหนือเป็นเมืองกะเรนนี้ ทางตะวันตกเป็นอำเภอตองอุ ทางทิศใต้และตะวันออกเฉียงใต้เป็นอำเภอสะเทิม ส่วนทางตะวันออกห่างจากแม่น้ำสาละวินออกไปเป็นจังหวัดเชียงใหม่ทางเหนือของประเทศไทย ในเอกสารยังกล่าวถึงคำบอกเล่าว่า ผู้คนดั้งเดิมที่อยู่ทางตะวันออกของอำเภอนี้เป็นคนไตยวน (Yun(Lao) Shans) ซึ่งคำว่ายวนก็เลยเป็นที่มาของแม่น้ำยวนซาลิน โดยผู้คนดั้งเดิมเหล่านั้นถูกกวาดต้อนเข้ามาโดยพระเจ้าอลองพญาที่ไปรบชนะอาณาจักรสยามกลับมา และว่าต่อมาคนกะเหรี่ยงเข้ามาอยู่แทน และขึ้นต่อเจ้าเมืองเชียงใหม่ในยุคสมัยที่ เชียงใหม่ยังไม่ได้ขึ้นต่อสยาม เมื่ออังกฤษเข้ามายึดพื้นที่นี้หลังจากชนะสงครามพม่าครั้งที่สองในปี 2395 สถานการณ์ในพื้นที่ก็เริ่มเกิดการจลาจล เอกสาร⁷บรรยายว่า

มีคนกะเหรี่ยง ซึ่งเรียกตัวเองว่ามินลอง (the incarnation of a prince – เจ้าฟ้ามาจุติ) รวบรวมพวกนักผจญภัย (adventurers) และผู้ที่ถูกความชั่วร้ายเข้าสิง (evilily-disposed persons) จากพื้นที่ของกะเหรี่ยงและไตที่อยู่ข้างเคียง และสามารถชักจูงให้ผู้ชาย 1500 คนเข้าร่วม ทำให้บริเวณนี้ตกอยู่ได้การปกครองของเขา แต่ผู้ที่มีตักทวนหมายและผู้ติดตามอยู่ในบริเวณนี้ได้ไม่นาน ก็ถือโล่ออกไปโดยกองกำลังผสมทหารตำรวจของอังกฤษ ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากคนท้องถิ่นที่เป็นมิตร ทำให้พวกนั้นต้องหลบภัยไปอยู่ที่เชียงใหม่ ความไม่สงบเริ่มอีกทีในปี 2395 และต่อเนื่องมาช่วงหนึ่งโดยมีหัวหน้าชื่อ ตีปา โจมตีและปล้นสะดมหลายหมู่บ้านและจะเข้ามายึดผาปูนและบริเวณรอบเมือง

ด้วยความไม่สงบดังกล่าวทำให้รัฐบาลอังกฤษต้องแยกอำเภอใหม่ เพื่อจะได้จัดการด้านการบริหารและการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น

⁵ ฉบับพิมพ์ใหม่ (reprint) ปี 1961

⁶ เมืองผาปูนถือเป็นเมืองพี่น้องกับเมืองแม่สะเรียง เพราะไม่ห่างไกลกันมากนัก เมื่ออังกฤษเข้าครอบครอง และร่วมกับมิชชันนารีส่งเสริมในเรื่องการศึกษา คุณยายและญาติผู้ใหญ่ของผู้ช่วยวิจัยปากกะญอคนหนึ่งแม่สะเรียง สมัยยังเด็ก ยังเคยไปศึกษาที่ผาปูน และยังพูดภาษาอังกฤษได้จนถึงขณะนี้

⁷ "Salaween District", Burma Gazetteer (1961)

นอกจากลักษณะของพื้นที่พรมแดนที่เป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างศูนย์กลางรัฐต่าง ๆ อันเป็นพื้นที่ที่ผู้คนใช้หลบหนีภัยและการกดขี่ต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่ผู้คนที่สัญจรไปมาเพื่อทำการค้าขายระหว่างตลาดใหญ่ของแต่ละรัฐ หยุดพักระหว่างทาง หาข้าวของเสบียงอาหารเพิ่มเติม เพื่อเดินทางต่อ เมื่ออังกฤษยึดครองพม่าตอนล่างได้ทั้งหมดตั้งแต่ปี 2395 เมาะละแหม่งก็ถูกพัฒนาให้เป็นเมืองท่าที่นำเข้าสินค้าจากประเทศอื่น ๆ รวมทั้งประเทศอังกฤษ และส่งออกสินค้าในท้องถิ่น ที่สำคัญเช่น ไม้สัก ชา ฯลฯ

เส้นทางการค้าระหว่างรัฐต่าง ๆ ของคนไต เป็นต้นว่าเชียงรุ่ง ตอนใต้ของจีน เชียงตุง ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน และกับรัฐอื่น ๆ บริเวณที่ราบและชายฝั่งทะเลทางตะวันออกของพม่า ได้ใช้กันมาเป็นเวลานาน ซึ่งถ้าดูจากภูมิประเทศแล้วก็จะเห็นว่าเส้นทางที่ใกล้และสะดวกที่สุดที่จะเดินทางจากทางตอนใต้ของจีนลงมายังเมืองเมาะละแหม่งของพม่า ก็จะเป็นเส้นทางเดินทางบกที่ผ่านตัวเมืองเชียงใหม่ ตัวเมืองลำพูน ไปทางอำเภอสิเกา อำเภอสอด อำเภออมก๋อย และตัดผ่านบริเวณที่น้ำแม่ไหลผ่านบริเวณอำเภอท่าสองยาง ช้ามแม่น้ำลำธารและที่ราบไปสู่เมืองเมาะละแหม่ง ซึ่งร่องรอยความสำคัญและความถี่ของการใช้เส้นทางนี้ยังปรากฏเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการเป็นเมืองค้าขายที่ขุดค้นพบที่เมืองตึ่น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่กึ่งกลางระหว่างเชียงใหม่กับเมาะละแหม่ง^๑ (ศรีศักร 2529)

แผนที่การเดินทางในภาพที่ 3 แสดงให้เห็นการใช้เส้นทางเดินระหว่างเมืองเมาะละแหม่งและเมืองสำคัญทางทิศเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงตุง เชียงรุ่ง อังวะ โดยชาวต่างประเทศหลายคน และคนละหลายครั้งตั้งแต่ช่วงปี 1830 ถึงปี 1868 ซึ่งเป็นช่วงที่อังกฤษเริ่มเข้ามาครอบครองพม่า ความจริงแล้ว Grabowsky and Turton (2003) รายงานว่า มีพ่อค้าคนอังกฤษไปค้าขายกับเชียงใหม่ก่อนหน้านี้มานานแล้ว โดยคนแรกไปจากบริษัทอีสต์อินเดียเอาเสื้อผ้าราคา 2,000 รูปี (ticals) ไปขายที่เชียงใหม่ในปี 2256 ซึ่งปรากฏว่าในปีต่อมาถูกกองทัพพม่าซึ่งยกไปจากกรุงหงสาวดีจะมาตีเชียงใหม่ นั้นจับตัว และในเวลาเดียวกันนั้นมีการจับเอาคนเชียงใหม่ไปกรุงหงสาวดีหลายคน

^๑ การเดินทางไปมาระหว่างล้านนา กับเมืองเมาะละแหม่ง และเมาะตะมะซึ่งอยู่ใกล้เคียง ไม่ได้มีแต่ในด้านการค้า แต่มีเรื่องศาสนา และการศึกษา เมืองเมาะละแหม่งมีชื่อในภาษาบาลีว่า รามาวปุระ ในขณะที่เมาะตะมะเป็นเมืองติดทะเลที่ถือว่ารับเอาศาสนาพุทธมาจากศรีลังกาโดยตรงจึงถือเป็นลัทธิลังกาวงศ์ที่บริสุทธิ์ ที่ล้านนาไปรับเอามา ในภายหลังเมื่ออังกฤษเข้ามาครอบครอง ก็ได้มีการพัฒนาระบบการศึกษา ทางเจ้านายฝ่ายเหนือจึงได้ส่งลูกหลานเดินทางไปเรียนยังเมาะละแหม่ง ดังเรื่องราวของเจ้าสุทโฆสที่ไปพบรักกับนางมะเมียะที่เมาะละแหม่งเมื่อครั้งไปศึกษาที่นั่น แต่ถูกกีดกัน จนสุดท้ายนางมะเมียะก็ต้องกลับพม่าในปี 2446

ภาพที่ 3 เส้นทางเดินสำรวจบริเวณพรมแดนของชาวต่างประเทศปี ค.ศ. 1830-1868

ที่มา: Grabowsky and Turton (2003)

บันทึกการเดินทางของ McLeod ซึ่งเดินทางจากเกาะละแหม่งไปลำพูน เชียงใหม่ เชียงตุงและ เชียงรุ่งในปี 2380 ในหนังสือของ Grabowsky and Turton (2003) ที่นำเอามารวบรวมและอธิบายเพิ่มเติมนั้น แสดงให้เห็นถึงภาพของพื้นที่พรมแดนบริเวณแม่น้ำเมย การใช้เส้นทางการค้า การเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ และสภาพของชุมชนและเมืองที่ผ่านไปค่อนข้างชัดเจน

McLeod ในขณะนั้นเป็นรองข้าหลวงประจำมณฑลตะนาวศรีซึ่งเป็นเขตยึดครองของอังกฤษ ได้รับการมอบหมายจากรัฐบาลอังกฤษให้พยายามเปิดเส้นทางทางการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งดูความเป็นไปได้ของการค้ากับจีนโดยใช้เส้นทางผ่านเมืองเชียงใหม่ เชียงตุง และเชียงรุ่ง เป็นการไปสำรวจว่ามีสินค้าอะไรบ้างที่จะเป็นที่ต้องการของตลาดเกาะละแหม่ง และขณะเดียวกันก็ชักชวนให้พ่อค้าไปซื้อและขายของที่เกาะละแหม่ง ก่อนหน้านั้นทางอังกฤษเคยส่งคนไปติดต่อที่เชียงใหม่ในความพยายามที่จะส่งเสริมการค้านี้เช่นกัน แต่ปรากฏว่าคนที่ไปติดต่อไปไม่ถึงซึ่งเป็นไปได้ว่าจะถูกเสียกินไป (หน้า 76) วัตถุประสงค์อีกประการที่สำคัญของการเดินทางคือความพยายามที่จะให้ทางรัฐเชียงใหม่ให้ความสะดวกแก่พ่อค้าที่จะนำวัวลงไปขายที่เกาะละแหม่ง เพื่อให้มีการค้าอย่างต่อเนื่อง หนังสือกล่าวว่าการกำลังของอังกฤษที่อยู่ประจำที่เกาะละแหม่งนั้นอยู่ได้เพราะวัวที่นำเข้า ทุกปีจะรอดด้วยความกังวลว่าจะมีวัวจากเชียงใหม่ ลำพูน ลำปางมาขายอย่างพอเพียงหรือไม่ ในปี 2381-82 พบว่ามีการนำวัวมาขายที่เกาะละแหม่ง 2,500-3,000 ตัวต่อปี ในปี 2384 พบว่าพ่อค้าจากเกาะละแหม่งไม่น้อยกว่า 200 คน รอซื้อวัวที่เชียงใหม่ โดยมีเงินติดตัวไปรวมกันเป็น 100,000 รูปี ซึ่งซื้อวัวได้ประมาณ 5,000 ตัว สำหรับควายไม่ได้ใช้บริโภค แต่ต้องการนำมาใช้สำหรับไถนา เพราะอังกฤษมีการขยายการปลูกข้าวในเขตอาระกัน และพยายามส่งออกข้าว โดยต้องการควายประมาณ 1,000 ตัวต่อปี (หน้า 78)

McLeod เริ่มเดินทางจากเกาะละแหม่งวันที่ 13 เดือน ธันวาคม 2379 โดยทางเรือและเดินข้ามภูเขาไปถึงบริเวณแม่น้ำเมยใช้เวลา 10 วัน จากนั้นก็เดินต่อผ่านเขตแม่น้ำเงา ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสบเมยต่อเขตอำเภออมก๋อยและฮอด ถึงเมืองฮอด ใช้เวลา 20 วัน จากเมืองฮอดถึงลำพูน ใช้เวลา 7 วัน และจากลำพูนถึงเชียงใหม่ใช้เวลา 5 ชั่วโมง 30 นาที โดยถึงเมืองเชียงใหม่วันที่ 12 เดือน มกราคม ปี 2380 ทั้งนี้ใช้เวลาทั้งหมดจากเกาะละแหม่งไปเชียงใหม่รวม 30 วัน⁹ โดยรวมถึงการรอเลียบ รอช้าง และล้อที่จะนำมาใช้ต่างของ และรอให้มีการส่งข่าวไปยังอีกเมืองก่อนที่จะไปถึง

ระหว่างการเดินทาง McLeod เกือบทุกวันจะบันทึกว่าพบพ่อค้าด่อนัวและควายมุ่งหน้าไปเกาะละแหม่ง โดยพ่อค้ามีทั้งที่เป็นคนมอญ (ทางเหนือเรียกว่า"เม็ง") และคนพม่าที่เคยอยู่ที่เกาะละแหม่ง

⁹ เทียบกับการเดินทางจากเชียงใหม่ไปกรุงเทพใช้เวลา 15 วัน แต่เวลากลับใช้เวลาถึง 45 วัน จนกระทั่งเส้นทางรถไฟเชียงใหม่กรุงเทพสร้างเสร็จในปี 2454 การเดินทางระหว่างเชียงใหม่ กรุงเทพ จึงรวดเร็วยิ่งขึ้น และเส้นทางค้าขายจึงเปลี่ยนเป็นการค้ากับภาคกลางของไทยมากขึ้น (ดูปลายข้อ 2530)

ม่งแล้วไปมีภรรยาที่เชียงใหม่ นอกจากนี้ยังพบช้างของเจ้าเมืองเชียงใหม่สี่เชือกที่บรรทุกเหล็กและเกลือ เพื่อไปแลกผ้าและฝ้ายจากคนกะเหรี่ยง (หน้า 278)

ในส่วนของหมู่บ้านกะเหรี่ยง McLeod พบว่าไม่ค่อยอยู่ใกล้เส้นทางเดิน แต่ก็ได้รับการต้อนรับจากผู้นำกะเหรี่ยงที่ทราบข่าว และช่วยจัดหาเสบียงอาหารให้ ซึ่งบางครั้งไม่ยอมรับเงินจาก McLeod แต่ก็นำมีคนของทางการที่ผ่านมา เอาเสบียงอาหารไปแต่ไม่ให้เงินตอบแทน จากการสังเกตของ McLeod คนกะเหรี่ยงที่อยู่ในอาณาเขตของรัฐสยาม ซึ่ง McLeod ใช้คำว่า คนไตในสยาม (Siamese Shans) “จะดุดีกว่า สะอาดและขาวกว่า และไม่ถูกเก็บภาษี ได้รับการปฏิบัติค่อนข้างดีจากพวกไต” แต่จะปีละส่งส่วยซีผึ้งหรือผ้า

การค้าสินค้า รวมถึงการส่งวัวควาย ลาและล่อจากเชียงใหม่ไปมาะละแหม่ง ยังทำอยู่ต่อเนื่องและยังมีเพิ่มมากขึ้นหลังสนธิสัญญาบาวริงที่ไทยทำกับอังกฤษในปี 2398 ในปี 2401 มีบันทึกว่าทางอังกฤษซื้อช้าง 1,060 ตัว และวัวอีก 10,000 ตัว จากเชียงใหม่ (อ้างจาก Bowie ใน Grabowski and Turton (2003: 181) อย่างไรก็ตาม หลังจากอังกฤษยึดประเทศพม่าได้ทั้งหมดในปี 2428 จำนวนสัตว์ที่มาะละแหม่งซื้อจากเชียงใหม่มีไม่สม่ำเสมอตามที่บันทึกในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 1 จำนวนสัตว์ที่ส่งจากเชียงใหม่ไปมาะละแหม่ง

ชนิด	ปี 2433	ปี 2434	ปี 2435	ปี 2436	ปี 2437	ปี 2438	ปี 2439
วัว	2440		9572	4027	1269	338	2271
ลา/ล่อ	1059		998	225	291	333	66

ที่มา: Garbowsky and Turton (2003 : 100)

สำหรับสินค้าที่ซื้อจากมาะละแหม่งที่สำคัญได้แก่ ผ้า ด้าย น้ำมันก๊าด เครื่องเหล็ก เครื่องเรือน และเกลือ ส่วนสินค้าที่ส่งออกจากเชียงใหม่นอกจากพวกวัว ควาย ช้าง ลาและล่อแล้ว ที่สำคัญจะเป็นผลผลิตจากป่าเช่น ครั่ง สีเสียด เขาสัตว์ หนังสัตว์ และอาจจะมีพวก เมี่ยง ข้าว น้ำตาลและยาสูบ เอกสารทางการในปี 2454 (อ้างในฐิติ 2545: 36) ระบุมูลค่าการนำเข้าจากมาะละแหม่งเป็นเงิน 286,750 บาท ในขณะที่มูลค่าสินค้าออกจากเชียงใหม่เป็นมูลค่าเพียง 40,000 บาทเท่านั้น

ในปี 2380 ที่ McLeod เดินทางจากมาะละแหม่งไปเชียงใหม่ นั้น ยังไม่มีการแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐสยามกับรัฐอังกฤษ บางพื้นที่ชุมชนกะเหรี่ยงจะค่อนข้างชัดเจนว่าขึ้นอยู่เจ้าทางเหนือ จากการที่ต้องส่งส่วยซึ่งเป็นของที่ไม่มากนักให้กับเจ้า แต่ในบางพื้นที่อาจจะยังคลุมเครือเช่น ดังที่ข้าหลวงมณฑลตะนาวศรีระบุในจดหมายที่เขียนถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ที่ให้ McLeod ถือไป ว่า กะเหรี่ยงที่อยู่ทางใต้ของแม่น้ำเมยร้องเรียนมาว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐไต(Shan officers) ยังมาเก็บภาษีเป็นตัวเงินกับ

พวกเขา ซึ่งทางรัฐอังกฤษได้สั่งไว้แล้วว่า ไม่ให้กะเหรี่ยงเหล่านี้จ่ายเงิน และถ้าพบเหตุการณ์ดังกล่าวให้ รายงานมาจะละแหม่งว่าใครเป็นผู้ทำ

การควบคุมการเคลื่อนไหวของผู้คนและสิ่งของในยุคที่ไม่มีเขตแดนอย่างชัดเจน จึงจะไม่เข้มงวดมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการเดินทางข้ามพรมแดนของคนธรรมดาที่ไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ทางการค้าและการเมือง ถ้าเป็นเรื่องการค้า จะมีการเก็บภาษีการค้า ซึ่งเก็บไม่เหมือนกัน ระหว่างระบบของเจ้าเมืองลำพูนและเจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองเชียงใหม่ให้พ่อค้าว่าทุกคนต้องมา ลงทะเบียนและเสียภาษี แต่ของลำพูนให้มีการเสียภาษีชั่วคราวที่เมืองฮอด (Grabowski and Turton 2003:298) ทำให้มีการลักลอบเอาวัวจากเชียงใหม่เข้าไปในเขตลำพูน โดยพ่อค้ามาซื้อที่ลำพูน แทนที่จะไปเชียงใหม่ ในส่วนของการข้ามพรมแดนของเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะต้องมีการขออนุญาตกับทาง การ โดยมีจดหมายนำทาง กรณีของ McLeod เมื่อจะผ่านเขตเชียงใหม่ไปยังเชียงตุงและเชียงรุ่ง ต้องขออนุญาตเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการเดินทางไป โดยให้เหตุผลว่าเส้นทางลำบาก และโจร ูร้ายเยอะ แต่ถ้า McLeod จะยืนยันไป ก็ไม่ว่าอะไร(Grabowski and Turton 2003:294) ในความ จริงทางเชียงใหม่ไม่กล้าตัดสินใจเพราะเป็นเรื่องนโยบายต่างประเทศที่ขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของ กรุงเทพฯ ในช่วงนี้รัฐสยามเริ่มระแวงระวังถึงการเข้ามาของอังกฤษ อาจจะไม่ให้ผ่านทางถ้าคิดว่าการ เดินทางเข้ามาในเขตของรัฐสยามอาจจะ เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ เช่นกรณีของ โกตาบือ (Ko Tha Byu) ซึ่งเป็นคนกะเหรี่ยงในพม่าคนแรกที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ และขอเข้ามาเผยแพร่ศาสนา ในหมู่คนกะเหรี่ยงในเขตของประเทศสยามในปี 2373 แต่เจ้าเมืองทวาย ไม่อนุญาตให้ผ่านทาง¹⁰ เช่นเดียวกับที่ คนกะเหรี่ยงจากฝั่งสยามที่ต้องการเดินทางไปรับศาสนาคริสต์ในเขตปกครองของรัฐ พม่าในปี 2378 ก็ไม่ได้รับการอนุญาตเช่นกัน¹¹

การกำหนดให้แม่น้ำเมยเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศทำขึ้นในปี 2411 เป็นเวลา 16 ปี หลังจากที่ยกทัพยึดดินแดนพม่าตอนล่างได้ทั้งหมด ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการสร้างรัฐ ชาติที่มีเส้นแบ่งดินแดนของชาติที่แน่นอน มีการลงนามใน "สนธิสัญญาปักปันเขตแดนระหว่างสยาม และอังกฤษ" ที่ทำขึ้นระหว่างราชสำนักสยามและราชสำนักอังกฤษ โดยตัวแทนฝ่ายแรก ได้แก่ เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ ซึ่งเป็นที่สมุหนพระกลาโหม ดูแลหัวเมืองเขตแดนฝ่ายใต้เฉียงตะวันตก และ เจ้าพระยาภูธราภัย ที่สมุหนายกซึ่งดูแลหัวเมืองเขตแดนกรุงสยามฝ่ายเหนือ ส่วนตัวแทนฝ่ายหลังได้แก่ Lieutenant Arthur H. Bagge ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่ของกษัตริย์อังกฤษ โดยมีใจความสำคัญเกี่ยวกับ

¹⁰ # Missionary Register Vol. 11 No. 1 January 1831 (page 24). Letter of Geo D. Boardman to the "Corresponding Secretary" Tavoy, February 16, 1830.

¹¹ บันทึกของ Mr. Mason บอกว่า Twenty Karens have really abandoned spirit worship after the preaching of a prophet among them. The Karens from Siam are not permitted to visit Tavoy because of an oath given to the Siamese "governor". The oath is repeated every three of four months. # Missionary Register Vol.15, No.3 March 1835 (page 114) "Extracts from Rev. Mr. Mason's journal".

การแบ่งเขตด้วยแม่น้ำเมยว่า “เอาลำน้ำที่ไทยเรียกชื่อ แม่เมย พม่าเรียกทองยี่ง จนสิ้นปลายน้ำ โดยฝั่งขวา หรือตะวันออกถือว่าเป็นของเขตแดนสยาม ฝั่งซ้ายหรือตะวันตกถือเป็นเขตแดนอังกฤษ” (อรรถวุฒิ 2544)

ในปี 2411 นั้นแม่เจ้าทางเหนือถือเป็นเจ้าประเทศราชที่ขึ้นต่อกษัตริย์สยาม แต่การขึ้นต่อที่สำคัญคือขึ้นต่อในเรื่องนโยบายต่างประเทศและเรื่องการค้า ในส่วนของเศรษฐกิจ เจ้าทางเหนือยังมีอำนาจในการจัดการตามปกติ เช่น เจ้าเชียงใหม่นั้นถือเป็นเจ้าของป่าไม้สัก รวมทั้งบริเวณน้ำเมย และน้ำยวม ซึ่งตามบันทึกของ McLeod เป็นของเจ้าหอหน้า ส่วนป่าทางสาละวินเป็นของเจ้าราชวงศ์ โดยมีการให้สัมปทานตัดไม้ ชาวบ้านสามารถตัดได้เช่นกัน แต่ต้องเสียภาษีให้เจ้าร้อยละสิบ (Grabowsky and Turton 2003:311)

หลังการปฏิรูประบบการปกครองโดยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี 2427 และได้รับความสำเร็จในปี 2442 เมื่อเจ้าทางเหนือสูญเสียอำนาจทั้งทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ รัฐสยามก็เริ่มเข้าสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ มีการวางโครงสร้างการปกครองแบบใหม่ที่แบ่งเป็นระดับหมู่บ้านที่ขึ้นต่อดำบลและแขวง และการทยอยส่งกลไกของรัฐเข้ามาคุมพื้นที่ที่ติดกับแม่น้ำเมย โดยมีการตั้งที่ทำการกิ่งอำเภอท่าสองยางขึ้นแบ่งเป็นสองตำบลคือตำบลแม่ต๋านและตำบลท่าสองยาง โดยขึ้นกับอำเภอแม่สะเรียงซึ่งได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อปี 2443 ต่อมาเปลี่ยนไปขึ้นกับอำเภอแม่สอดเมื่อปี 2491 พร้อมทั้งย้ายที่ตั้งของกิ่งอำเภอจากบ้านท่าสองยางมาเป็นบ้านแม่ต๋าน และได้ถูกยกฐานะให้เป็นอำเภอเมื่อปี 2501 เมื่อตั้งกิ่งอำเภอแล้วก็มีการตั้งสถานีตำรวจภูธรท่าสองยาง โดยทางรัฐได้จ้างชาวเนเธอร์แลนด์สองคนมาเป็นครูฝึก¹² ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาที่บ้านแม่ต๋านเมื่อปี 2466 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบบประชาธิปไตยปี 2475 มีหน่วยงานของรัฐบาลเพิ่มขึ้น เช่น สำนักงานสาธารณสุข ที่ตั้งปี 2482

ในส่วนของประเทศพม่า ในระหว่างที่อังกฤษยึดครองพม่าได้ทั้งประเทศตั้งแต่ปี 2428 ก็ได้ให้พม่าปกครองตนเองในส่วนของพม่าตอนล่าง ส่วนอังกฤษทำการปกครองโดยตรงในส่วนของพมดแดนที่เป็นพื้นที่ป่าเขา อย่างไรก็ดี แม้จะมีการตั้งอำเภอต่าง ๆ ดังเช่นอำเภอสาละวินที่กล่าวถึงข้างต้น แต่ก็ดูเหมือนจะเป็นการวางกำลังทหารตำรวจและจัดการด้านการบริหารในตัวเมืองมากกว่าการปกครองคนและควบคุมทั้งพื้นที่ชายแดนอย่างเต็มที่ พบว่าถนนหนทางไม่ได้มีการพัฒนามากนัก และชุมชนที่อยู่บนพื้นที่สูงทั้งหลายก็ปล่อยให้เป็นอิสระในการปกครองเป็นส่วนใหญ่ ดังภาพที่เห็นจากงานเขียนของ Enriques ซึ่งเขียนในปี 2478 ¹³ ว่า

¹² เอกสาร “ประวัติบ้านแม่ต๋านในอดีต” โดย อาจารย์ทอง ศิริวงษ์ เล่าว่าชาวฮอลันดาสองคนนั้นชื่อว่า มิสเตอร์แอนเดอร์ และมิสเตอร์ยาเมอ เงินเดือนตำรวจสมัยนั้นเดือนละ 4 บาท และต่อมาขึ้นเป็น 11 บาท จำปีไม่ได้แต่เข้าใจว่าอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 5

¹³ ในหนังสือ *Races of Burma* ซึ่งตั้งใจทำเป็นคู่มือสำหรับการเกณฑ์ทหารจากคนกลุ่มต่าง ๆ ในพม่า ให้ไปสังกัดกองทัพอินเดีย

ในพื้นที่ที่ยังไม่ถูกจัดการปกครอง (unadministered areas) เผ่าต่าง ๆ มีอิสระในการปกครองตนเองอย่างเบ็ดเสร็จ พวกเขาเป็นคนป่าอย่างที่สุด (They are nearly all extremely wild people) (หน้า xi)

และเป็นดังที่ Smith (1999: 281) บรรยายไว้ว่า “กะเหรี่ยงดอย” ที่อยู่ใกล้ชายแดนไทย-พม่า นี้เองที่ไม่ได้มีประสบการณ์การปกครองของอังกฤษมากนักและต่างจากกะเหรี่ยงบนพื้นที่ราบอย่างเห็นได้ชัด

ทางตะวันออก...เขตภูเขาที่ห่างไกลที่ทอดยาว 500 ไมล์ตามเขตแดนไทย ไม่ค่อยมีประสบการณ์การถูกปกครองโดยอังกฤษ (การปกครองโดยพม่ายิ่งน้อยใหญ่)... การเกษตรแบบเลื่อนลอย โค่นแล้วเผา ยังเป็นการปฏิบัติที่แพร่หลายในหมู่กะเหรี่ยง”ชนเผ่า”หลายเผ่า ที่แต่งกายเฉพาะของเผ่า ในเขตภูเขาของตองอูและผาปูน ยังเป็นไปได้ที่จะพบเจอนมูบ้านหลายนมูบ้านที่ไม่เคยสัมผัสกับศตวรรษที่ 20

กล่าวโดยสรุปแล้ว พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนมีน้ำเมยซึ่งเป็นแม่น้ำขนาดใหญ่ไม่ใหญ่มากนักไหลผ่านนั้น เป็นพื้นที่ที่อยู่ชายขอบระหว่างรัฐต่าง ๆ มานานแล้ว เป็นพื้นที่ที่คนอาจจะมาหลบภัย ขณะเดียวกันก็สร้างตัวเองและชุมชนจากโอกาสของการเป็นพื้นที่พักระหว่างทางของเส้นทางค้าขาย ความพยายามควบคุมการผ่านแดนของคนและสิ่งของ ในยุคราชอาณาจักรที่ไม่ได้มีกลไกการควบคุมที่สลับซับซ้อนและเป็นระบบ ทั้งเป็นยุคที่การเคลื่อนไหวจากที่แห่งหนึ่งไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่งทำได้ง่ายด้วยการเดินเท้า ทำให้การควบคุมการดังกล่าวทำอย่างไม่มีประสิทธิภาพมากนัก แม่น้ำเมยถูกกำหนดให้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐตั้งแต่ปี 2411 อันเป็นส่วนหนึ่งของการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ที่ดินแดนที่เป็นหนึ่งเดียวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ แต่การกำหนดดังกล่าวมีขึ้นก่อนที่รัฐไทยจะสามารถควบคุมพื้นที่ทุกภาคได้ทั้งในทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ในขณะที่พื้นที่น้ำเมยในฝั่งพม่า ก็ยังไม่ได้ถูกปกครองในลักษณะที่รวมศูนย์ตามลำดับชั้นโดยรัฐบาลอังกฤษ เพราะการอยู่ในบริเวณที่ห่างไกลและไม่ได้เป็นจุดยุทธศาสตร์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ การเป็นเส้นแบ่งเขตแดนเริ่มมีความหมายขึ้น ก็ต่อเมื่อพื้นที่ทุกแห่งในประเทศถูกจัดให้เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในตำบล อำเภอและจังหวัดที่แน่นอน และเริ่มมีการตั้งหน่วยงานและกองกำลังของรัฐเรียงรายบริเวณริมแม่น้ำเมย เมื่อรัฐไทยเริ่มมีระบบการเมืองการปกครองที่รวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลางตั้งแต่ปี 2442 การเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชตั้งแต่ปี 2475 และเข้าสู่การสร้างอุดมการณ์ความเป็นชาติไทย และเข้าสู่ความทันสมัยในเวลาต่อมา

2.2 พื้นที่พรมแดนกับการสถาปนา“รัฐกันชน”

ในช่วงที่อังกฤษยึดครองพม่านั้น การสู้รบระหว่างกองกำลังของอังกฤษและกลุ่มพม่าที่ต่อต้านมีมาอย่างต่อเนื่อง บางครั้งกลุ่มที่ต่อต้านมีลักษณะเป็นกบฏชาวนา ที่นำโดยผู้นำที่มีบุญบารมีที่ชาวบ้านเลื่อมใส เช่น กบฏไชยาซานที่นำโดยพระในปี 2473 ในขณะเดียวกันรัฐบาลอังกฤษก็ได้

๑๖ พันธมิตรที่ใกล้ชิดและ"จงรักภักดี" โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มกะเหรี่ยงซึ่งมีประชากรมากเป็นอันดับ 3 ของประเทศพม่ารองจากพม่าและไทยใหญ่ ช่วยปราบปรามกบฏ ดังที่ข้าราชการอังกฤษเขียนบรรยายไว้ในหนังสือ เรื่อง "The Loyal Karens of Burma" ¹⁴

ประชาชนกะเหรี่ยงจงรักภักดีกับเราอย่างจริงใจ และพวกเขาก็ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความจงรักภักดีนี้ โดยการเสียสละเลือดเนื้อเพื่อปกป้องระบอบของเรา...(Smeaton 1887: 6)

การเข้าร่วมกับรัฐบาลอังกฤษปราบปรามผู้ที่ต่อต้านซึ่งเป็นคนพม่า การได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอังกฤษและมิชชันนารี ให้โยกย้ายจากพื้นที่สูงมาอยู่พื้นที่ราบ โดยมีการเปิดโรงเรียนและสถานศึกษาระดับสูงให้คนกะเหรี่ยงและให้ทุนไปเรียนต่างประเทศ ทำให้คนกะเหรี่ยงที่ได้รับการศึกษาสูงมีผู้จบด้านการแพทย์ วิศวกรรม จำนวนมาก และได้ตำแหน่งระดับสูงในรัฐบาล เช่นเป็นถึงผู้บัญชาการทหารบก (Dun 1986) สิ่งเหล่านี้ ทำให้คนกะเหรี่ยงไม่เพียงแต่รู้ว่าเท่าเทียมกับคนพม่า แต่มีฐานะระดับสูงกว่า ดังที่ San C. Po (2001) ซึ่งเป็นผู้นำของกะเหรี่ยงกล่าวแสดงความซาบซึ้งต่ออาณานิคมอังกฤษและมิชชันนารีไว้ว่า

ความก้าวหน้าทางการศึกษา สังคม และจิตใจของคนกะเหรี่ยงเกิดขึ้นจาก "มิชชันนารี" ซึ่งทำงานกับกะเหรี่ยงด้วยความศรัทธา และเห็นอกเห็นใจ คนกะเหรี่ยงไม่อายหรือกลัวที่จะประกาศต่อโลกทั้งในที่เปิดเผยและที่ลับว่า เขาเป็นหนี้บุญคุณความก้าวหน้าที่ได้รับจากมิชชันนารี ผู้ที่เขาเรียกอย่างรักใคร่ว่า "แม่" ภายใต้การปกป้องของรัฐบาลอังกฤษผู้ซึ่งเขาใช้คำเรียกที่ถูกต้องว่า "พ่อ" (หน้า 38)

ความขัดแย้งระหว่างพม่ากับกะเหรี่ยงที่มีรากลึกมายาวนานเมื่อพม่าใกล้จะได้รับเอกราช ความกังวลใจของผู้นำกะเหรี่ยงต่อการที่คนกะเหรี่ยงต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่ามีมากขึ้น ในปี 2490 ได้มีการก่อตั้งสหภาพกะเหรี่ยงแห่งชาติ (Karen National Union-KNU ต่อนี้ไปใช้ เคเอ็นยู) และกองกำลังป้องกันตนเอง (Karen National Defence Organization) ขึ้น และได้ส่งคณะผู้แทน (Goodwill Mission) ไปอังกฤษ เพื่อเรียกร้องให้กะเหรี่ยงสามารถปกครองในเขตปกครองของตนเองโดยไม่ต้องขึ้นต่อพม่า ซึ่งก็ไม่ได้ได้รับความสนใจจากอังกฤษอย่างจริงจัง เมื่อพม่าได้รับเอกราชในปี 2491 ก็ได้ปะทุขึ้นเป็นการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ¹⁵

¹⁴ Smeaton เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอังกฤษที่ทำงานในประเทศพม่าในช่วงปี 2422-2427 ได้บรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของกะเหรี่ยง และเสนอให้ รัฐบาลพัฒนากะเหรี่ยงให้เติบโตแข็งแรงมากขึ้น เช่น ให้ใช้ภาษากะเหรี่ยงเป็นภาษาทางการด้วย จ้างคนกะเหรี่ยงเป็นข้าราชการให้มากขึ้น และตั้งโรงเรียนให้คนกะเหรี่ยงมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลย์กับคนพม่า

¹⁵ คนกะเหรี่ยงเริ่มตั้งองค์กรที่เป็นการรวมตัวในฐานะชนชาติหนึ่งเรียกว่า สมาคมกะเหรี่ยงแห่งชาติ (Karen National Association - KNA) ตั้งแต่ปี 2424 คำว่า "national" หรือชาติ ซึ่งไม่เคยมีในภาษากะเหรี่ยงเริ่มเกิดขึ้น โดยมีมิชชันนารีช่วยกันกับผู้นำกะเหรี่ยงสะกอใช้คำว่า *daw k'lu* ซึ่งมีความหมายว่า "คนทุกหมู่เหล่า" ให้ใช้ตรงกับคำว่า "ชาติ" (Renard 1990) ดูรายละเอียดการก่อตัวทางจิตสำนึก

ในปี 2495 ทางรัฐบาลพม่าประกาศจัดตั้งเขตและรัฐต่าง ๆ โดยแบ่งบริเวณที่คนพม่าอยู่เป็นส่วนใหญ่ออกเป็นเขต (division) เช่น เขตย่างกุ้ง เขตอิรวดี เขต พะโค ฯลฯ ในขณะที่บริเวณที่ชนกลุ่มน้อยอยู่อาศัยแบ่งเป็นรัฐ โดยมีทั้งหมด 7 รัฐ ได้แก่ รัฐกะเหรี่ยง รัฐคะยาห์ รัฐมอญ รัฐชาน รัฐคะฉิ่น รัฐฉิ่น และรัฐยะไข่ และอีกสองปีต่อมาคือปี 2497 ทางรัฐบาลพม่าประกาศให้เมืองพะอันเป็นเมืองหลวงของรัฐกะเหรี่ยง ความจริงในเรื่องของรัฐกะเหรี่ยงนี้ San C. Po (2001) เคยเรียกร้องให้กะเหรี่ยงมีเขตปกครองตนเองตั้งแต่ปี 2471 คณะผู้แทนกะเหรี่ยงที่เดินทางไปอังกฤษเสนอให้รัฐกะเหรี่ยงอิสระครอบคลุมอำเภอสาละวิน เขตตะนาวศรีและบางส่วนของพะโค รัฐกะเหรี่ยงที่รัฐบาลพม่าจัดตั้งขึ้นนั้นไม่ได้เป็นการให้อำนาจในการปกครองตนเองแต่อย่างใด เป็นเพียงการแบ่งเขตเพื่อการบริหารงานเท่านั้น อีกทั้งขอบเขตของรัฐกะเหรี่ยงที่ทางรัฐบาลพม่ากำหนดนั้นซึ่งรวมเฉพาะพื้นที่อำเภอสาละวินและพื้นที่ข้างเคียงนั้น เป็นขอบเขตที่ผู้นำกะเหรี่ยงไม่เห็น

การที่คนกะเหรี่ยงคุมกำลังได้หลายกองพล ในระยะแรกของการสู้รบจึงสามารถยึดเมืองใหญ่ ๆ เช่น ตองอู ฝายปุ่น ได้ แต่ในระยะต่อมาก็พ่ายแพ้ จึงล่าถอยไปในเขตพรมแดนทางด้านตะวันออกที่ติดกับพื้นที่ของประเทศไทย การเป็นพื้นที่ป่าและภูเขาที่สูงชันจึงยากต่อการไล่ล่า การก่อรัฐประหารของเนวิน ในปี 2505 และการปกครองในระบอบทหาร ทำให้ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลพม่ากับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ขยายตัวมากขึ้น การกลับเข้ามาร่วมขบวนการต่อสู้ของคนกะเหรี่ยงที่ไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์พม่าก่อนหน้านี้ตั้งแต่ปี 2510 ทำให้ขบวนการเคเอ็นยู ยิ่งเข้มแข็ง และเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นเมื่อโบเมียะได้ขึ้นมาเป็นประธานสหภาพในปี 2519 ด้วยเหตุที่โบเมียะมีจุดยืนที่แจ่มชัดในด้านการต้านคอมมิวนิสต์ จึงได้รับการสนับสนุนอย่างมากจาก สหรัฐอเมริกา ไทย และองค์การซีโต้ Smith (1999: 277, 297) รายงานว่า

วัตถุประสงค์ของอเมริกาก็เพื่อสร้างกำแพงล้อมรอบประเทศไทย โดยใช้รัฐกันชนที่วางตัวเป็นกลาง หรือกองกำลังกบฏที่อยู่ข้างเดียวกัน ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ที่อย่างน้อยจนถึงกลางทศวรรษที่ 1970 ได้รับผลสำเร็จ...ทหารไทยได้แสดงอย่างเปิดเผยว่า ก็กมินตัง เคเอ็นยู พรรครัฐมอญใหม่ และกองกำลังเอกภาพไทยใหญ่ของขุนสาเป็นพันธมิตรที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ต่อต้นทศวรรษที่ 1970

.....

โบเมียะ เปรียบเทียบเคเอ็นยูว่าเป็น “องค์กรต่างชาติ”(Foreign Legion) ของประเทศไทย คอยรักษาชายแดนและป้องกันการเชื่อมต่อกันของคอมมิวนิสต์พม่าและคอมมิวนิสต์ไทย ตะวันตกจะไม่เสียดายเลย ถ้าเขาจะช่วยเหลือเราด้านเงินและการรับรอง

ความเป็นชาติของกะเหรี่ยงและขบวนการต่อสู้ที่นำโดย KNU เพิ่มเติมได้ที่ Smith (1999) Rajah (1990) ขวัญชีวัน (2546) ขจิตภัย (2526) พรพิมล (2542) Renard (1990) และ Lintner (1994)

(แปลโดยผู้วิจัย)

กองกำลังเคเอ็นยู ที่นำโดยโบเมียะได้ตั้งฐานที่มั่นมาเนอร์ปัลลอร์ หรือ “ดินแดนแห่งชัยชนะ” อยู่ระหว่างแม่น้ำสาละวินกับแม่น้ำเมย โดยทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำสาละวินก่อนที่จะถึงฐานที่มั่นนั้น ยังมีภูเขาสูงชัน ทำให้ยากต่อการบุกโจมตีของฝ่ายรัฐบาลพม่า นอกจากนั้นยังมีค่ายทหารใหญ่น้อยเรียงรายตลอดลำน้ำเมย ซึ่งสามารถขยายเขตปกครองและเขตทหารของตนไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่โดยรอบ กองทัพมีกำลังพลประมาณ 90,000 ถึง 100,000 คน แบ่งเป็น 23 กองพลน้อย ได้รับอาวุธจากพ่อค้าอาวุธเถื่อนชาวไทยที่ลักลอบนำเข้าจากลาวและกัมพูชา คนสิงคโปร์เองก็เป็นนายหน้า ส่งอาวุธจากเบลเยียมและอิสราเอลให้พม่า (ธรรมรัตน์ 2543: 63) ช่วงเวลาตั้งแต่ปี 2505 มาจนถึงปี 2530 โดยประมาณ ถือได้ว่าเป็นช่วงที่รัฐของกะเหรี่ยงหรือที่เรียกว่ารัฐกอกูเลที่นำโดยเคเอ็นยูมีความมั่นคง กองกำลังทหารพม่าจะมาโจมตีก็แต่เฉพาะฤดูแล้ง และจะถอนกำลังออกไปเมื่อเข้าสู่ฤดูฝน การโจมตีไม่ได้สร้างความเสียหายมากนัก เพราะกองกำลังกะเหรี่ยงก็อาจจะล่าถอยเข้ามาในเขตไทยซึ่งทำหน้าที่เป็นหลังพิงให้ โดยที่ทางกองกำลังพม่าไม่กล้าตามเข้ามาเพราะจะเป็นการละเมิดอธิปไตย และเมื่อกองกำลังทหารพม่าถอยกลับ ทหารกะเหรี่ยงก็กลับเข้าไปอีกครั้ง

ความแข็งแกร่งทางการเมืองการทหาร ยังเป็นผลมาจากความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของ เคเอ็นยู การปิดประเทศภายใต้ “วิถีสังคมนิยมแบบพม่า” ของเนวิน ทำให้ตลาดมีดบริเวณชายแดนไทยคึกคักมาก เพราะเป็นแห่งเดียวที่สินค้าจะผ่านเข้าออกได้ สินค้าจากฝั่งพม่าที่ข้ามแดนจะเป็นไม้ วัว พลอย และแม้แต่วัตถุโบราณ ในขณะที่สินค้าจากฝั่งไทยที่ข้ามไปฝั่งพม่า เป็นโทรทัศน์ วิดีโอ เครื่องสำอาง ฯลฯ ซึ่งทำให้เคเอ็นยูสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์อย่างมหาศาลจากการเก็บภาษีสินค้าผ่านแดน โดยคาดว่าจะกว่า 80 % ของสินค้าอุปโภคบริโภคในพม่าในช่วงนั้นมาจากประเทศไทยผ่านเขตแดนใน ความควบคุมของ เคเอ็นยู โดย เคเอ็นยู เก็บภาษี 5 % ของราคาสินค้า นอกจากนี้ยังมีรายได้มหาศาลจากการให้สัมปทานป่าไม้กับนายทุนไทย โดยในปี 2527 เคเอ็นยู ให้สัมปทานโรงเลื่อยถึง 65 โรง ซึ่งมีนักธุรกิจไทย สิงคโปร์และมาเลเซียเป็นเจ้าของ ในช่วงปี 2532-2536 พื้นที่ที่ เคเอ็นยู ให้สัมปทานทำไม้ ครอบคลุม 18,800 ตารางกิโลเมตร¹⁶ Smith (1999: 283) รายงานว่า ในปี 2526 พ่อเลอวา รัฐมนตรี การคลังของเคเอ็นยูประมาณว่าเคเอ็นยูมีรายได้ประมาณ 500 ล้านบาท จากมูลค่าการค้าวัวประมาณ 1,000 ตัวต่อวัน การเก็บภาษีสินค้าประมาณวิทยุ นาฬิกา และภาษีโรงเลื่อยและตีบุก ในปี 2531 นักเศรษฐกิจของธนาคารโลกประเมินว่าเศรษฐกิจนอกระบบ (black market) ของพม่ามีมูลค่าถึง 3,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

¹⁶ ดู Bryant 1996; Rajah 1990; Renard 1990

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทหารและข้าราชการระดับสูงของไทยและผู้นำของเคเอ็นยูเป็นไปในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อกันอย่างใกล้ชิด¹⁷ Smith (1999: 299) เปิดเผยว่า “ผู้นำเคเอ็นยูยอมรับเป็นส่วนตัวกับฉันว่า เขาข้ามเข้าไปเขตแดนไทยเพื่อปลดอาวุธของชาวบ้านกะเหรี่ยงซึ่งได้รับการจัดตั้งจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตามคำร้องขอของเจ้าหน้าที่ไทย” สรุปว่า “กองทัพไทยเป็นหนี้บุญคุณต่อเคเอ็นยูและแนวร่วมกองกำลังป้องกันแห่งชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ว่าทำไมเจ้าหน้าที่ไทยระดับสูงจึงลังเลที่จะหันหลังให้เคเอ็นยู”

ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดไม่ใช่เฉพาะในระดับผู้นำเท่านั้น ในระดับพื้นที่กองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูกับกองกำลังของไทยที่ตั้งมั่นอยู่ฝั่งตรงกันข้ามก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เจ้าหน้าที่ของไทยที่อยู่ในบริเวณพื้นที่พูดถึงการไปกินไปนอนกับกองกำลังของ เคเอ็นยู ทั้งไปเที่ยวและหาข่าวการทหารเป็นประจำ จะรู้จักชื่อผู้นำของ เคเอ็นยู ในระดับต่าง ๆ เป็นอย่างดี ความสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังมีกรณีที่ชาวบ้านกะเหรี่ยงถูกจับขณะเดินทางเพราะไม่มีบัตรประชาชนในช่วงปี 2547 มีการขอให้ทางทหารของ เคเอ็นยู ที่คุ้นเคยดีกับตำรวจไทยช่วยเจรจา ทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาลงมือได้รวดเร็ว และในช่วงที่เหมือนกับว่ารัฐกะเหรี่ยงและรัฐท้องถิ่นไทยร่วมกับปกครองพื้นที่สองฝั่งเมย จะไม่มีการเกิดกรณีที่คนร้ายจากฝั่งพม่าเข้ามาปล้นหรือฆ่าคนฝั่งไทยแล้วหนีกลับไป เพราะทางรัฐกะเหรี่ยงจะระวังไม่ให้เกิดกรณีนี้ขึ้น หรือถ้าเกิดขึ้นจะมีการจัดการกับคนร้ายด้วยมาตรการที่หนัก เพราะกลัวกระทบความสัมพันธ์กับรัฐไทยที่ให้ความช่วยเหลือเป็นหลังพิงที่ดีมาตลอด

ในยุคนี้ถือว่าเป็นยุคที่คนกะเหรี่ยงในเขตชายแดนฝั่งพม่า ได้มีประสบการณ์ของการอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐกบฏโดยตรง ได้รับการยกระดับจิตสำนึกทางชาติพันธุ์จากกิจกรรมและสัญลักษณ์ ที่รัฐบาลกบฏเลพัฒนาขึ้น ที่สำคัญได้แก่การจัดงานฉลองในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในวันขึ้นปีใหม่ของกะเหรี่ยง ที่ทำต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2480 ซึ่งสมัยนั้นรัฐบาลอังกฤษประกาศในพระราชบัญญัติให้ถือเป็นวันหยุดราชการวันหนึ่ง การฉลองวันปีใหม่จะมีขึ้นในชุมชนกะเหรี่ยงหลายแห่ง แต่ในส่วนที่จัดขึ้นโดยรัฐบาลกบฏเลนั้น จะทำอย่างยิ่งใหญ่มาก มีพิธีกรรมที่สำคัญที่สร้างความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ และปลุกเร้าการเข้าร่วมขบวนการต่อสู้ ได้แก่ การเชิญธงชาติกะเหรี่ยงขึ้นสู่ยอดเสา โดยธงชาตินี้มีสัญลักษณ์รูปกลองกบอยู่มุมซ้าย ที่แทนความเป็นคนกะเหรี่ยง การร้องเพลงชาติ ซึ่งเชิดชูชาติกะเหรี่ยงที่ยิ่งใหญ่ และดั่งามไม่แพ้ชาติอื่น ดังเนื้อหาที่แปลจากภาษาอังกฤษดังนี้¹⁸

โอ้ ชนกะเหรี่ยงทั้งมวลของฉัน ประชาชนที่ดีที่สุด ฉันรักคุณมากที่สุด คุณมีความ
ซื่อสัตย์และความเป็นมิตร มีคุณภาพที่สูงส่งทั้งมวล ฉันรักคุณมากที่สุด

¹⁷ การเดินทางไปตะวันตกของผู้นำเคเอ็นยูจะเดินทางผ่านประเทศไทย ลูกของผู้นำเช่นกรณีโบเมียะบางคนจบปริญญาตรีประเทศไทย บางคนเรียนต่อที่อินเดียและบางคนเรียนที่สหรัฐอเมริกา(สารคดี 2537)

¹⁸ เนื้อหาภาษาอังกฤษของเพลงชาติที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ อาจจะไม่เหมือนกันเสียทีเดียว ดังเช่นที่ปรากฏในหนังสือ News (January 2000) และ Sang Kook (2001)

เรา ผู้รับใช้ของพระเจ้า หวังจะได้เห็นพระเจ้า เราได้รับพรจากพระเจ้า แม้เราจะ
ประสบทุกข์และกลายเป็นทาส พระเจ้าจะส่งน้องมิคาอิลมาช่วยเรา

พระเจ้า บิดาของเรา ตั้งแต่เริ่มต้น ท่านเป็นความหวังของเรา เราบูชาท่านและ
ต้องการเป็นผู้รับใช้ท่าน เราต้องการเผยแผ่พระพจน์ของท่านทุกหนแห่ง ขอให้พระเจ้าอวย
พรเรา

จากเนื้อหาจะเห็นได้ว่าท่านแรก เชิดชูคุณลักษณะของคนกะเหรี่ยง ในขณะที่ตอนที่สองและ
สามมีกลิ่นอายของความเป็นคริสเตียนผสมกับตำนานดั้งเดิมของคนกะเหรี่ยงที่เกี่ยวกับน้องมิคาอิล
(white brothers) ผู้วิจัยไม่ได้สอบถามว่าคนกะเหรี่ยงที่ไม่ใช่คริสเตียนรู้สึกอย่างไรกับเพลงชาตินี้ แต่ใน
ยุคสมัยหนึ่งที่เคเอ็นยูกำลังรุ่งโรจน์ ศาสนาจะไม่ได้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดแตกแยกในหมู่ผู้ที่เข้าร่วม
ขบวนการที่นำโดยเคเอ็นยู

นอกจากธงชาติ เพลงชาติ แล้วในพิธีฉลองงานปีใหม่ที่เกิดขึ้นโดยเคเอ็นยูยังมีพิธีสวนสนาม ทั้ง
กองทหารชายและหญิง พิธีเลี้ยงแม่โพสพ หรือ “พีบือโยย” ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนกะเหรี่ยงที่
สำคัญ และการบันเทิงต่าง ๆ รวมทั้งการแข่งขันมวยคาดเชือก การเล่นลูกกะเหรี่ยง หรือ “จ่า”

นอกจากงานเทศกาลและพิธีกรรมต่าง ๆ แล้ว สิ่งที่สร้างเสริมความตระหนักในความเป็นชาติที่
สำคัญอีกอย่างคือ การให้การศึกษาในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยง ซึ่งทำเป็น
หลักสูตรสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ที่จัดการโดยเคเอ็นยู โดยใช้ภาษาเขียนของคนกะเหรี่ยงเอง ทั้งนี้ทั้งครูคน
กะเหรี่ยงที่จบจากมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยที่อยู่นอกเขตฐานที่มั่นย้ายเข้ามาสอน และอาสาสมัคร
จากต่างประเทศ

ขบวนการต่อสู้ของเคเอ็นยูได้รับการสนับสนุนจากภายนอกค่อนข้างมาก ในรูปของเงิน
สนับสนุน ด้านการพัฒนาการศึกษา และสาธารณสุข มีการเผยแพร่ข่าวสารออกไปค่อนข้างกว้างขวาง
ในระดับสากล ทั้งด้วยการเผยแพร่ข่าวสารของเคเอ็นยูเองและโดยอาสาสมัครและนักข่าวชาว
ต่างประเทศที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ครอบครองของรัฐกอทูเล่ เช่น งานของ Falla (1991) อาสาสมัคร
ชาวต่างประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตจริงของคนในขบวนการต่อสู้จากค่ายแห่งหนึ่งบริเวณ
ชายแดน งานของ Boucaud and Boucaud (1992) และ Lintner (1994)

ชาวบ้านในเขตปกครองของเคเอ็นยู และชาวบ้านในฝั่งไทยทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยงในช่วง
ที่เคเอ็นยูยังมีฐานะทางเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองนี้ ส่วนใหญ่จะได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปด้วย โดยมี
หลายระดับทั้งที่เป็นระดับที่ลงทุนทำธุรกิจค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคข้ามแดน การลงทุนทำ
เฟอร์นิเจอร์ไม้ การวิ่งรถโดยสาร การเปิดร้านอาหาร และระดับที่เป็นลูกจ้างเลื่อยไม้ ขนส่งไม้ ทำ
เฟอร์นิเจอร์ และลูกหาบขนของ ในขณะที่การทำเกษตรก็ยังสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี โดย
ชาวบ้านในฝั่งไทยส่วนใหญ่จะนำวัวไปเลี้ยงในฝั่งพม่าซึ่งมีที่ราบและทุ่งหญ้ากว้างขวางกว่าฝั่งไทย

รวมทั้งไปเก็บพืชผลกินในฝั่งนั้น มีการหาปลาในแม่น้ำเมยกันโดยไม่มีเส้นกันว่าเป็นเขตไทยหรือเขตพม่า แม้ชาวกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าอาจจะไม่ชอบใจนักจากการถูกเกณฑ์แรงงานและเกณฑ์ทหารจากเคเอ็นยู แต่ก็ยังไม่เดือดร้อนมากนักเพราะมีรายได้ที่จะจ่ายแทนการถูกเกณฑ์ได้ อย่างไรก็ตาม สถานภาพของหมู่บ้านที่อยู่รอยต่อระหว่างอำนาจรัฐของกอลูเลและของพม่า จะมีความไม่มั่นคงเท่ากับหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เขตฐานที่มั่น อาจจะถูกกวาดตระเวนจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และอาจต้องถูกเกณฑ์แรงงานและเกณฑ์ทหารจากทั้งสองฝ่าย และต่อมาเมื่อทหารพม่าเริ่มโหมการโจมตี ชาวบ้านบริเวณนี้จะได้รับผลกระทบจากการสู้รบมาก จากการที่ต้องไปช่วยเป็นลูกหาบและเป็นทหารให้กับกองทัพพม่า

สำหรับกะเหรี่ยงในฝั่งไทย แม้จะรับรู้ถึงขบวนการต่อสู้กู้ชาติของคนกะเหรี่ยงในเขตพม่า แต่ก็ไม่ได้เข้าร่วมมากนัก ถ้าจะมีคนที่เข้าร่วมในขบวนการสู้รบอยู่บ้าง ดังกรณีที่บ้านแม่หละยาง ก็ถือว่าเป็นเฉพาะครอบครัวหรือรายบุคคลที่เข้าไปมีความสัมพันธ์กับกองทหารหรือองค์กรของกอลูเล การไม่เข้าไปร่วมเป็นเพราะส่วนใหญ่ไม่ได้มีจิตสำนึกร่วมในการเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติพม่าซึ่งเกี่ยวข้องกับการไม่มีจิตสำนึกของความเป็นชาติกะเหรี่ยงที่ต้องการรัฐอิสระ การไม่มีจิตสำนึกร่วมก็เป็นเพราะไม่ได้รับการปลูกฝังทั้งในเรื่องของระบบการศึกษา และการเข้าร่วมในโครงสร้างการปกครองและพิธีกรรมที่ดำเนินการโดยเคเอ็นยู ในขณะเดียวกันในระยะเวลาเกือบศตวรรษที่ผ่านมา คนที่อยู่ฝั่งไทยก็ได้รับการปลูกฝังในเรื่องของการเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยโดยผ่านสถาบันการเมืองการปกครองและการศึกษาที่เข้ามาในพื้นที่กว่าศตวรรษแล้ว ดูได้จากการตั้งกิ่งอำเภอท่าสองยางมีมาตั้งแต่ก่อนปี 2443 การตั้งโรงเรียนประถมศึกษาตั้งแต่ปี 2466 และหน่วยงานควบคุมและบริการอื่น ๆ ของรัฐไทยที่ทยอยเข้ามาในพื้นที่อีกหลายหน่วยงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังปี 2475 ที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน การควบคุมพื้นที่และคนเริ่มเข้มข้นมากขึ้นเมื่อประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี 2504 ทำให้มีการพัฒนาโครงสร้างปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ฯลฯ ทำให้การเดินทางไปมาของเจ้าหน้าที่ของรัฐรวมทั้งทหาร ตำรวจสะดวกมากขึ้น มีการตั้งกองกำลังบริเวณชายแดนมากขึ้น ในปี 2497 ถนนสายตาก-แม่สอด ยังเป็นถนนพื้นอ่อน ที่ใช้ได้เฉพาะหน้าแล้ง ในปี 2513 ได้ปรับปรุงให้เป็นถนนที่ใช้ได้ทุกฤดูกาล และในปี 2519 มีการขยายถนนจากอำเภอแม่สอดขึ้นไปถึงตำบลแม่สอง ของอำเภอท่าสองยาง (อรอด วุฒิ 2544)

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในยุคนี้รัฐกอลูเลถูกทำให้เป็นรัฐก้นชนโดยรัฐไทย เพื่อกันไม่ให้กองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์เข้ามาเคลื่อนไหวในเขตแดนไทย และกันไม่ให้กองกำลังของรัฐพม่าเข้ามาประชิดชายแดน ในสภาพการณ์นี้ เส้นเขตแดนก็ยังเป็นเพียงเส้นที่สร้างขึ้นในทางอุดมการณ์ แต่ไม่มีความหมายในการปฏิบัติที่เป็นจริงในด้านการเข้มงวดตรวจสอบผู้คนและสินค้าที่ผ่านเข้าออก บริเวณพรมแดนเป็นเขตที่กองกำลังของรัฐกอลูเล กองกำลังของรัฐไทย และนายทุนสัมปทานป่าไม้และพ่อค้า

แม่ค้าตลาดมืดเคลื่อนไหวข้ามแม่น้ำเมยไปมาในบริเวณที่ถือว่าเป็น"รัฐกันชน" อย่างไรก็ดีในขณะที่คนกะเหรี่ยงฝั่งพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอิทธิพลของกอกูเลได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกของความเป็นชาติกะเหรี่ยงที่ยิ่งใหญ่ คนกะเหรี่ยงในฝั่งไทยเริ่มถูกปลูกฝังให้มีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองไทย

2.3 การแตกตัวของรัฐกันชนและการควบคุมชายแดน

เริ่มตั้งแต่ปี 2527 รัฐบาลพม่าเริ่มบุกยึดค่ายทหารของเคเอ็นยู โดยยึดค่ายผาลูบริเวณตรงกันข้ามกับอำเภอแม่สอด และยึดค่ายแม่ตะวอ ตรงกันข้ามบ้านท่าสองยาง อำเภอท่าสองยางได้ ค่ายแม่ตะวอถือว่าเป็นด่านเก็บภาษีการค้าที่สำคัญของเคเอ็นยู สินค้าเข้าออกค่อนข้างมาก เพราะเป็นบริเวณที่สามารถลัดเลาะตามช่องทางระหว่างหุบเขาผ่านไปยังที่ราบของพม่าได้ง่ายโดยไม่ต้องเดินข้ามภูเขา ต่อนอเหมือนที่จุดอื่น ต่อมาในปี 2531 ทางเคเอ็นยูพยายามต่อสู้ยึดค่ายแม่ตะวอคืน แต่ก็ถูกทหารพม่ายึดกลับไปหลังการสู้รบหลายเดือน

ต่อมาในปี 2532 รัฐบาลพม่ายึดได้ถึง 4 ค่ายได้แก่ ค่ายวังซ่า ที่อยู่ตรงกันข้ามอำเภอแม่สอด และค่ายเกลเดย์ มอโปเก และแม่หละ ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามบริเวณอำเภอท่าสองยาง ในปี 2534 ยึดค่ายวาลย์ตรงกันข้ามกับอำเภอพบพระได้ สุดท้ายกองกำลังทหารพม่า ร่วมกับกองกำลังดีเคบีเอซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 2537 ก็บุกยึดฐานที่มั่นมอเนอร်ปลอร์และค่ายใหญ่คอมูร่าได้ในปี 2538 ทำให้สถานการณ์ของรัฐกันชนสิ้นสุดลง

ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันพื้นที่บริเวณริมฝั่งเมยเขตพม่า จึงถูกยึดครองและควบคุมโดยกลุ่มอำนาจหลายกลุ่มทั้งรัฐบาลทหารพม่า และดีเคบีเอ ซึ่งส่วนใหญ่ยึดครองอยู่บริเวณที่เป็นหมู่บ้านและท่าข้าม ส่วนเคเอ็นยูยังยึดครองอยู่บางจุดโดยส่วนมากยังอยู่ตามเขตป่าเขา ดังเช่นในเดือนธันวาคมปี 2546 ทางเคเอ็นยูยังจัดงานปีใหม่บริเวณที่อยู่ตรงกันข้ามกับอำเภอท่าสองยาง ประมาณ 100 กิโลเมตรห่างจากอำเภอแม่สอด โดยมีนายพลโบเมียะมากล่าวคำปราศรัยในงาน อีกจุดหนึ่งจัดที่บริเวณชายแดนเมืองกอกกริก ตรงกันข้ามกับอำเภอแม่สอด ในขณะที่บริเวณที่จัดงานแรกดำเนินไปได้ด้วยดี บริเวณที่จัดงานแห่งที่สองกลับถูกปืนใหญ่ยิงถล่ม¹⁹

การที่ขบวนการต่อสู้ที่นำโดยเคเอ็นยูอยู่ในสถานการณ์ที่ตกต่ำ ฐานที่มั่นและค่ายทหารเดิมทั้งหมดถูกยึด และเคเอ็นยูโดยการนำของนายพลโบเมียะได้บินจากกรุงเทพฯ ไปอย่างกึ่งเพื่อเจรจาหยุดยิงอย่างไม่เป็นทางการกับนายกรัฐมนตรีชินวุ่นต์เมื่อต้นปี 2547 นั้น เป็นผลของปัจจัยที่เชื่อมโยงกันหลายประการ ประการแรกคือการเปลี่ยนแปลงการเมืองระดับโลก ที่มีการสิ้นสุดการแบ่งขั้วเป็นโลกเสรีกับโลกคอมมิวนิสต์ แม้ประเทศที่เคยปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมตามอุดมการณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์ เช่น รัสเซีย และจีน ยังยืนยันในระบอบการเมืองแบบสังคมนิยม แต่ก็ได้เปิดให้มีการใช้ระบบเศรษฐกิจ

¹⁹ รายงานข่าวจาก Irrawaddy December 2003

แบบทุนนิยม และมีการเปิดประเทศเชื่อมความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ ความจำเป็นที่จะต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์เริ่มหมดไป ความสำคัญของการสนับสนุนกองกำลังกะเหรี่ยงเพื่อให้ต่อต้านกับลัทธิคอมมิวนิสต์ก็มีน้อยลง

ประการที่สองคือความพยายามที่จะพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคซึ่งเติบโตอย่างรวดเร็วหลังยุคสงครามเย็น รัฐบาลไทยในยุคสมัยของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณซึ่งสิ้นสุดลงเมื่อปี 2535 เน้นนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบให้กลายเป็นสนามการค้า” หลังจากนั้นรัฐบาลก็มีนโยบายพัฒนาสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจโดยเน้นการเปิดพื้นที่พรมแดนที่อยู่ติดกันของประเทศทั้งสี่ได้แก่ จีน พม่า ลาว และไทย สร้างสะพานและถนนข้ามพรมแดน สยามอาเซียนเปิดรับพม่าเป็นสมาชิกในปี 2540 เพื่อเร่งพัฒนาการค้าและธุรกิจร่วมกัน รัฐบาลนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตรซึ่งเริ่มเป็นรัฐบาลครั้งแรกในปี 2544 เน้นแผนงานพัฒนาระเบียงเชื่อมตะวันออกตะวันตก (East-West Development Corridor Program) ซึ่งเชื่อมโยงประเทศไทย พม่า เวียดนาม และลาว โดยถือเป็นยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่จะส่งเสริมการค้าชายแดน การท่องเที่ยวและการลงทุนในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งโครงการที่เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานนี้คือการเปลี่ยนอำเภอแม่สอดและเมืองเมียวดีซึ่งอยู่ตรงกันข้ามให้กลายเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจ²⁰ การจะบรรลุแผนนี้ได้อยู่บนเงื่อนไขที่การสู้รบบริเวณชายแดนต้องยุติลง จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจที่รัฐบาลไทยพยายามเข้าไปเป็นตัวกลางให้ทางรัฐบาลพม่ากับกองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูเจรจายุติรบ และสนับสนุนให้รัฐบาลพม่าดำเนินการเพื่อการปรองดองแห่งชาติ ปูทางไปสู่สันติภาพ (Road map)

ประการที่สาม การแยกตัวของกะเหรี่ยงประมาณ 400 คนตอนเริ่มต้น โดยใช้ชื่อว่า Democratic Karen Buddhist Army (DKBA ต่อไปใช้ ดีเคบีเอ) จากกองกำลังของเคเอ็นยู ในปี 2537 และร่วมกับรัฐบาลพม่าสู้รบบุกยึดฐานที่มั่นมอเนอร်ปลอว์ และค่ายใหญ่ ๆ ได้อย่างรวดเร็วในปี 2538 การก่อตัวของ DKBA ว่ากันว่าเกิดจากความไม่พอใจของทหารกะเหรี่ยงในเขตพะอันที่ไม่พอใจนายทหารที่นับถือศาสนาคริสต์ อ้างว่าถูกปฏิบัติต่ออย่างไม่เท่าเทียมกับทหารที่ถือศาสนาคริสต์หลายอย่างเป็นต้นว่าในการเกณฑ์ทหารเด็ก และการใช้งานที่หนักกว่า (Smith 1999: 393) บางคนวิเคราะห์ว่าความขัดแย้งในเรื่องอุดมการณ์ความเป็นพุทธกับความเป็นคริสต์มีมานานแล้วตั้งแต่สมัยอาณาจักรมอญ ทั้งนี้กะเหรี่ยงส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธที่ให้ความสำคัญกับการสร้างและนับถือเจดีย์และมีความเชื่อถือต่อพระผู้ใหญ่วิปัสสิทตเป็นคล้ายศาสดา ดังเช่นพระทูลนะที่นำการต่อสู้ของดีเคบีเอ (ดู Gravers 1996) บทวิเคราะห์ที่มาจากแหล่งของเคเอ็นยูมักจะมองว่าดีเคบีเอก่อตั้งขึ้นเพราะ ถูกชักจูงโดยรัฐบาลพม่าให้เป็นเครื่องมือในการโค่นล้มเคเอ็นยู อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคิดว่ากรณีที่เคเอ็นยูอยู่ในสภาพที่ตกต่ำ ขาดการหนุนช่วยจากรัฐบาลไทยและรัฐบาลต่างประเทศอย่างเต็มที่เหมือนแต่ก่อน รายได้

²⁰ รายงานข่าวใน Irrawaddy February 2004, page 11

ลดลง และทหารพม่าบุกยึดค่ายทหารและพื้นที่ได้มากขึ้น เกิดภาวะวิกฤติที่คนต้องตัดสินใจว่าจะอยู่กับกลุ่มเดิมต่อไปดีหรือไม่ เมื่อมีการกระทบกระทั่งกันในเรื่องการที่เคเอ็นยูห้ามสร้างเจดีย์ เพราะทำให้ทหารหนีทัพและทำให้เป็นเป้าการโจมตี ทำให้กลุ่มใหม่ที่ตั้งขึ้นสามารถชูเรื่องศาสนาเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจน และดึงดูดคนเข้าร่วมได้ในระดับหนึ่ง

ประการที่สี่ รัฐบาลทหารพม่าชุดใหม่ที่ยึดอำนาจการปกครองในปี 2531 มีการปรับยุทธศาสตร์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยล้มเลิกนโยบาย "สังคมนิยมในวิถีทางพม่า" เปิด ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น ทำให้มีการนำเข้าสินค้าจากหลายประเทศ มีผลให้ตลาดมืดและการซื้อขายสินค้าจากชายแดนไทยลดน้อยลง ทำให้เคเอ็นยู สูญเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการเก็บภาษีสินค้าผ่านเขตการปกครองของเคเอ็นยู และจากการให้สัมปทานป่าไม้ เพราะรัฐบาลพม่าให้สัมปทานป่าไม้โดยตรงแก่บริษัทเอกชนทั้งของไทย และบริษัทร่วมไทยและต่างประเทศในช่วงปี 2531-2535 การเปิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ทำให้รัฐบาลทหารมีรายได้มากขึ้น นำมาปรับปรุงกองทัพและเกณฑ์ทหารได้มากยิ่งขึ้น และประการสุดท้ายรัฐบาลทหารพม่า มีการปรับยุทธศาสตร์การทหาร แทนที่จะเป็นการบุกยึดแล้วล่าถอยไป เป็นการบุกยึดและปักหลักอยู่ อีกทั้งยังใช้นโยบายการอพยพผู้คนจากหมู่บ้านเดิมให้ไปอยู่ในเขตที่ทหารพม่าควบคุมอยู่ เพื่อแยกชาวบ้านออกจากกองกำลังเคเอ็นยู และบุกยึดพื้นที่คืบหน้าไปเรื่อย นอกจากนี้ยังมีการทำข้อตกลงหยุดยิงกับกองกำลังของชนกลุ่มน้อยไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ตั้งแต่ปี 2532 เป็นต้นมา (ดูภาคผนวกที่ 2 รายชื่อกองกำลังที่ทำสัญญาหยุดยิงกับรัฐบาลพม่า) ทำให้รัฐบาลพม่าสามารถรวมศูนย์กำลังมาโจมตีกองกำลังของเคเอ็นยูได้เต็มที่

หลังจากการสูญเสียฐานที่มั่นมอเนอร်ปอร์และค่ายเดิมของเคเอ็นยูทั้งหมดตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมา พื้นที่ที่แต่เดิมถูกควบคุมโดยอำนาจรัฐของกอลูเลเพียงฝ่ายเดียว ก็เปลี่ยนไปกลายเป็นการแบ่งพื้นที่ครอบครองเป็นของเคเอ็นยู ดีเคบีเอ และกองกำลังของพม่า²¹ โดยแต่ละฝ่ายจะทราบดีว่าฝ่ายอื่นๆ ยึดครองพื้นที่อยู่ตรงบริเวณใดบ้าง มีการเคลื่อนไหวผลักดันเปลี่ยนกำลังอย่างไร มีการหลีกเลี่ยงที่จะปะทะกัน แต่ก็มีการปะทะ หรือลอบยิงกันก็ยังมีอยู่ประปราย²² กองกำลังที่คุมอยู่ในแต่ละพื้นที่จะมีอำนาจทางการเมือง การทหาร และมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยพยายามหารายได้จากการทำธุรกิจ

²¹ เฉพาะในส่วนตรงกันข้ามกับอำเภอท่าสองยาง ส่วนอื่น ๆ ของพื้นที่ชายแดนพม่ายังมีกองกำลังอื่น ๆ อีกที่อาจจะแยกตัวอิสระจากเคเอ็นยูคุมพื้นที่อยู่ เช่น เขตอำเภออุ้มผาง ที่มีกองกำลัง Karen Peace Force หรือในส่วนของจังหวัดราชบุรี มีกองกำลังพระเจ้า (God's Army) ที่ยุติไปเมื่อปี 2544

²² ปลายปี 2545 ทหารเคเอ็นยูพากันไปบุกค่ายของดีเคบีเอ และต่อมาระเบิดเรือของดีเคบีเอ โดยบางข่าวบอกว่าชุด.ไทยใช้ให้ไปทำ ทำให้ดีเคบีเอโกรธและเชื่อว่าจะเข้ามาเผาบ้านของทหารเคเอ็นยูที่จะอยู่ในหมู่บ้านของคนกะเหรี่ยงฝั่งไทยบริเวณตำบลแม่อุสุ อำเภอท่าสองยาง ชาวบ้านในหมู่บ้านต่างพากันหนีไปนอนที่หมู่บ้านอื่น เพราะกลัวถูกหลอกและบางครั้งอาจจะถูกปล้นด้วย เรื่องนี้ลงเอยที่ชาวบ้านพากันเสียค่าปรับให้ดีเคบีเอบ้านละห้าสิบบาท โทษฐานสนับสนุนและให้ที่พักพิงแก่ทหารเคเอ็นยู

และการเก็บภาษีสินค้าผ่านแดนที่ค่อนข้างเป็นเอกเทศเพื่อหาเลี้ยงกองกำลังของตนเอง มีการขึ้นต่อกับผู้บังคับบัญชาในระดับสูงและองค์กรในทางนโยบายอยู่บ้าง แต่ผู้บังคับบัญชาไม่ว่าจะเป็นของฝ่ายใด ก็ไม่สามารถที่จะควบคุมลูกน้องให้ปฏิบัติตามนโยบายได้อย่างแท้จริง ดังปรากฏว่ายังมีการปะทะต่อสู้กัน แม้แต่ระยะหลังจากการเจรจาหยุดยิงอย่างไม่เป็นทางการแล้วระหว่างผู้นำของรัฐบาลพม่าและผู้นำของเคเอ็นยู เมื่อต้นปี 2547

กองกำลังดีเคบีเอโดยทั่วไปแล้วจะประสานงานกับกองกำลังทหารพม่าและร่วมมือกันเป็นบางเรื่อง ดังเช่นในกิจกรรมสำคัญที่ทำกันหลายแห่งหลังจากที่ยึดครองพื้นที่ได้แล้ว คือการสร้างวัดและเจดีย์ตามหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้หมู่บ้านและให้พระมาอยู่ประจำ เพื่อให้เป็นศูนย์รวมดึงดูดชาวบ้านที่หนีไปอยู่ที่อื่น ๆ กลับมาอยู่ที่หมู่บ้านเดิม ดังกรณีของพื๊อแน หลวงพ่อที่มีตำแหน่งในระบบสงฆ์ของพม่าซึ่งอาจเทียบได้กับระดับเจ้าคณะในรัฐกะเหรี่ยง และเป็นที่เคารพนับถือของดีเคบีเอ พื๊อแนบวชเป็นเณร 4-5 ปีก่อนที่จะเป็นพระซึ่งบวชได้ 46 พรรษาแล้ว(ถึงปี 2548) โดยเป็นพระ"นักพัฒนา"ที่เอาการเอางานในเรื่องการสร้างวัด สร้างโรงเรียน พื้นฟูในเขตที่เคยสู้รบ ผู้วิจัยได้รู้จักกับพื๊อแนครั้งแรก ในพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปที่จัดขึ้นที่วัดแม่ดำนเหนือในตัวอำเภอท่าสองยางเมื่อกลางปี 2545 หลวงพ่อและพระจากวัดฝั่งพม่าทั้งหมดเจ็ดวัดได้รับการนิมนต์ให้ข้ามฝั่งมาย่วมในพิธีครั้งนี้ หลวงพ่อชวนผู้วิจัยและทีมข้ามฝั่งมายไปเพื่อไปดูโครงการสร้างโรงเรียนที่หมู่บ้านก่าเตในเขตพม่า เราพากันไปขึ้นเรือข้ามฟากที่ตรงด่านท่าข้ามของบ้านแม่ดำน โดยเรือรับจ้างซึ่งเป็นเรือของทางฝั่งพม่าจะคอยรับส่งผู้โดยสารไปมาหลายลำ เรือข้ามไปใช้เวลาไม่กี่นาทีโดยเสียเงินค่าข้ามฟากที่ฝั่งพม่าคนละ 15 บาท (พระไม่เสียเงิน) ฝั่งนี้เรียกว่าหมู่บ้านจอกเกท่าเคยเป็นฐานสำคัญของเคเอ็นยูเพราะเคยตั้งสถานีวิจัยที่นี่ เมื่อกองกำลังพม่ายึดครองได้หลังจากใช้เวลานานมากและถอยไปรวมถึงสิบปี พื้นที่นี้ก็ตกเป็นของกองกำลังพม่าตั้งแต่ปี 2532 เป็นต้นมา พื๊อแนนำการสร้างวัดและเจดีย์ที่นี่ และช่วยดีเคบีเอจัดงานปีใหม่ที่นี้ทุกปี

จากวัดจอกเกท่า เรานั่งรถกระบะของกลุ่มดีเคบีเอ ซึ่งให้บริการพื๊อแนเดินทางไปตามที่ต้องการ ผ่านภูเขาและป่าเบญจพรรณไปประมาณครึ่งชั่วโมงก็ถึงหมู่บ้านกะเต ที่นี่เป็นหมู่บ้านที่มีที่ราบค่อนข้างกว้าง เป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะเก่าแก่ สังเกตดูจากต้นไม้และลักษณะบ้านที่ถาวร แต่บางส่วนก็บ่งบอกว่าร้างไป หญิงสาวกะเหรี่ยงที่โดยสารกลับมาที่กะเตด้วยบอกว่า ช่วงรบกันตนก็ข้ามฟากไปอยู่ฝั่งไทย ตอนนีก็กลับมาอยู่ที่เดิมแล้ว หมู่บ้านนี้มีกองกำลังดีเคบีเอคุมอยู่ในหมู่บ้าน พื๊อแนแวะที่บ้านหัวหน้าดีเคบีเอ หัวหน้า (ใส่เสื้อเสื้อธรรมดาและสร้อยทองขนาดใหญ่) ออกมาต้อนรับ ทหารในชุดเครื่องแบบออกมาอารักขากันพริบพริบ พากันไปดูโรงเรียนที่พื๊อแนกำลังสร้างในหมู่บ้าน เป็นอาคารไม้ที่สร้างใหม่ให้ใหญ่กว่าเดิมเพื่อขยายชั้นให้มีสอนถึงมัธยมปลาย โดยมีครูที่จ้างโดยรัฐบาลพม่าสองคน ผู้วิจัยพูดคุยกับหัวหน้าดีเคบีเอและพื๊อแนผ่านล่ามซึ่งเป็นทหารดีเคบีเอที่พูดภาษาไทยได้ดี ล่ามคนนี้เคยไปทำงานชุดพลอยที่บ่อแร่ จังหวัดตราด ถึง 15-16 ปี เคยฝึกลูกเสือชาวบ้าน ก่อนที่จะมาเป็นทหารเคเอ็น